

HARC EGY FALAT KENYÉRÉRT

Írta

POPOVITS JÓZSEF

A timisoarai Arany János Irodalmi Társaság
1934. évben hirdetett irodalmi pályázatán
dicséretet nyert pályamű.

A szerző kiadása.
Timisoara, 1935.

Prefectura Judetului Timis-Torontal

CENZURAT

Timisoara, la 25 Septembrie 1935.

A címlapot **Amberg Imre** grafikusművész, a Romániai Országos Magyar Párt Bánsági Tagozata mellett működő Ifjúsági Szakosztály tagja tervezte.

Minden jog a szerzőé.

*Ezt az első könyvemet
a magyar újnemzedéknek ajánlom.
Annak a magyar újnemzedéknek,
amely diplomával zsebében
a munkanélüliek sorában
velem együtt harcol egy falat kenyérért.*

ELŐSZÓ

Szebb és nagyobb vállalkozást nem is tudok elképzelni, egy kritikus, fiatalember, fiatal magyar és katolikus számára, mint azt, hogy konkrét példákon keresztül az irodalom szociális kötelességére mutasson rá, hogy kikeresse egyes kitűnő írókon és költőkön keresztül azokat a szempontokat, amelyekkel a szociális gondolatnak szolgálatában állottak. Egy kitűnő magyar papnak nemrég olvastam a papi hivatásról írt gyönyörű könyvét. Megrendítőbben ki sem fejezhette volna, hogy a pap méltósága nagyobb az angyalokénál, a szentekénél, a Boldogságos Szűzénél, mert a pap isteni ember. Alter Christussá kell válnia és hivatása az, hogy bennünket is Istenhez hasonlónvá tegyen. Óriási felelősség nehezedik az Egyházra és a papra ruházott e méltóságánál fogva mindazokra, akiket megérintett a szent olaj. Micsoda gyönyörű szavak ezek: méltósága nagyobb az angyalokénál, a szentekénél, a Boldogságos Szűzénél, de mennyit árthat egy pap, ha nem veszi komolyan ezt a hivatást, ha azt hiszi, hogy semmit sem kell tennie és reverendájának egyszerűen kijár a tisztelet. Úgy hiszem, hogy abból a fényözönből, mellyel az Egyház a papot körülövezte, az írónak is jutott egy egészen picike sugár. Az igazi író, a szellem csodálatos ihletésére dolgozik és nem elcsépelet szólam, hanem valóság, hogy csak az az igazi író, akiben ez a titokzatos kényszer megszólal. Az író méltósága is nagy, mert kapott valamit abból a méltóságból, ami a papnak kijár. És ezzel éppen úgy visszaélhet, mint

a rossz pap a maga méltóságával. Hogyan él vissza az író az Istentől kapott szikrával, melyet úgy hívnak, hogy tehetség? Ha nem kizárólag lelkiismerete szavára hallgat, ha eladja magát ha a benne rejlő' erőket arra használja fel, hogy magának kizárólag előnyöket biztosítson, hogy fénnel övezze magát körül, hogy becsukja szemét olyan problémák előtt, amelyeket az Istentől beléje oltott látóképességnél fogva csak ő lát meg és kötelessége volna másokkal is közölnie. Az írónak mindig, benne kell élnie a mában, s így szociális felelősséggel tartozik. Minden író, aki igazán éli hivatását és csak ennek a szellemnek titokzatos szavára hallgat, teljesíti is szociális kötelességét, még akkor is, ha látszólag ki sem ejti ezt a szót művében, nincsenek is éles szociális összetűzések, konfliktusok. A legjobb példa erre a francia Mauriac, akinek meseszövése olyan, hogy a mű egészéből lehetetlen ki nem érezni, hogy minden tendencia-látszat nélkül benne dübörög a regényben annak a társadalmi osztálynak minden baja, keserve, bűne és szépsége, amelyről ír. Ma különösen nagyfontosságú, hogy az író teljesítse ezt a szociális kötelességet, hogy rámutasson a bajok okaira, hogy felemelje szavát. Keresztény szellemű írónak pedig sokkalta nagyobb a kötelessége mindenkinél. Keresztény szelleműnek lenni ugyanis nem külön dísz és dekorumot jelent, hanem nagyobb felelősséget. A keresztény szellemű író címét nem vindikálhatja magának senkisé, aki ezt úgy értelmezi, hogy érzelmes históriákat ír a pap muskátlijairól, a gróf kisasszony szelíd szerelméről és a történelemből csak a derék nagyasszonyokat veszi észre, de sem a mában, sem a múltban nem látja meg az emberi élet sok más részletét, a szépet, a jót épp úgy, mint a gonoszat, a rosszat, a véreset, a bűnöket, melyeket felfednie kötelesség, hogy javítson. A katolikus író címet csak az viselheti, akinek irodalmi tehetsége legalább is egyenrangú elismerést ért el a nemkatolikus írókéval s aki világnézeti beállítottságát következetesen és megalkuvás nélkül keresztülviszi. Az ilyen írónak azután természetesen nehéz kitérnie a*

kor problémái elől. Nehéz nem észrevennie, hogy ma a szociális kérdés a legégetőbb. De nem úgy, hogy megállapítjuk: van szociális kérdés, tehát foglalkozzunk vele, tartsunk majd szép előadásokat és a generális megoldások útvesztőjében hagyjunk elveszni mindent. Nem. A keresztény szellemű írónak épp úgy, mint minden derék, becsületes embernek, vallási hovatartozandósága nélkül» a szociális kérdés megoldása azt jelenti, hogy mind nagy, mind kis tettekben következetesen keresztülviszi az örök parancsokat, még akkor is, ha ebből kára származik, még akkor is, ha ez életébe kerül. A keresztény szellemű írónak könnyű ezt átéreznie, hiszen micsoda jogon nevezhetné magát katolikusnak, ha nem lenne tisztában azzal, hogy a legkisebb rossz, mely bennünket érhet: a halál. Vállalkozni arra, hogy íróinknál megkeressük ezt a keresztény szellemet, nagy dolog és nagyjelentőségű. Popovits József erre vállalkozott és ezt úgy oldotta meg, hogy ebből nemcsak a közönség fog okulni, hanem maguk az írók is, amellettt élvezetes olvasmányt kapnak kezükbe. Ez az első mű, mely komolyan foglalkozik a magyar irodalom szociális arculatával ilyen részletes, pontos és amellettt mindvégig izgalmas módon. A magyar közönség és a fiatal magyar irodalom csak köszönettel tartozik neki ezért.

Budapest, 1935 július 2.

Aradi Erő

BEVEZETÉS

A kenyér-harcos ember

A paradicsomban elhangzott az ítélő Isten szava: «Orcád verejtékével fogod keresni a kenyeret» és Ádám óta a mindennapi betevő falatunkat valóban verejtékkel keressük meg. Keményen megharcolunk még egy falat kenyérért is, mert a kenyér: a minden, a kenyér: az élet. A gondolat, amellyel naponta felébredünk: harc egy falat kenyérért. A Miatyánkunk ugyancsak harc egy falat kenyérért. Egész földi életünk nem egyéb, mint a létfenntartásért folytatott örökös harc egy falat kenyérért. A különböző történelmi korszakokban az ember a létfenntartásért más és más eszközökkel harcolt. Volt idő, amikor csak nagyon primitív eszközök állottak a rendelkezésére és azokkal ugyancsak verejték árán szerezte meg betevő falatját. Majd elérkezett a fejlődés korszaka is és ekkor már szerszámait tökéletesítette. A szerszámok régen tökéletesek voltak, de az emberiség nagy része még sem élvezhette teljes mértékben munkája gyümölcsét, mert még mindig a pogányság járma alatt nyögött.

A rabszolga ember

Szűk korlátok közé szorították és szabadságát, valamint önrendelkezési jogát elvesztette. Igavonó állatként dolgozott urának, aki bármelyik pillanatban kiűthette

szájából azt a falatot, amelyet idegőrlő, nehéz testi munkával harcolt ki magának. Rabszolga volt az ember, egyszerű tárgy, amelyet ura bármikor elajándékozhatott, vagy ha úgy tetszett, el is adhatott. A történelem kerekén azonban az idő azóta nagyot lendített és új idők új emberei, akik a kereszténység szemüvegén át néztek, észrevették az ember méltóságát és a rabszolgaságot eltörölték. Az ember most már nem volt egyszerű tárgy ura kezében. Sajat maga rendelkezett élete felett, de még mindig hiányozott a szabadsága.

A jobbágy ember

Kötve volt a röghöz, ura birtokához, amelyet köteles volt megmunkálni. Jobbágy lett az ember és a rabszolgaság ezen enyhébb formájában folyt tovább: a harc egy falat fekete kenyérért. Mert régi leírások szerint a jobbágnak tápláléka a fekete kenyér volt, amelyet úgy harcolt ki, hogy urának egész éven át szántott, vetett, aratott és csépelet. Így folyt a harc a létfenntartásért nemzedékről nemzedékre, amíg jöttek a kereszténység, konkrétebb formában a katolikus egyház lánglelkű apostolai, akik nemcsak hirdették az újszövetség nagy parancsolatát, hogy «Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat», hanem ezen parancsot valóra is váltották.

A szabad ember

A rabszolgaság láncait széttépték, a jobbágy-ság bilincseit eltörték és felszabadították az embert. De nem forradalommal, mert a katolikus egyház soha sem folya-modik a terror eszközeihez. A közszellem átalakításával, az emberiség megformálásával harcolta ki az ember szabadságát. Ezért mindenki elismeréssel hajolt meg a katolikus egyház előtt, annál is inkább, mert minden gondolkodó belátta, hogy az emberhez méltó lét alapfeltételei azon krisztusi igazságokban rejlenek, amelyeknek őrzője és propagátora éppen ez a katolikus egyház. A múltban és

a jelenben is a katolikus egyház az elnyomott emberek egyháza volt, amely az egész földgömbön az ember szociális igazságáért küzdött és küzd még ma is.

Szociális eszme az irodalomban

Ezen emberfelszabadító katolikus egyház alapítójának szociális gondolatai és szociális igazságai meghihettek számtalan kiváló író is, akik révén a szociális keresztény igazságok behatoltak a világirodalomba és így a magyar nemzet irodalmába is. A magyar költők aránylag elég későn foglalkoztak a szociális igazságosság eszméjével, jóllehet életpályájuk sokkal több tövissel volt teleszórva, mint a világirodalom bármelyik költőjének pályája. A magyar költőket már bölcsőjüknel a nyomor várta, majd később a létfenntartásért folytatott harcuk közben is rengeteg akadályba ütköztek. Ezek az úgynevezett szociális problémák, amelyeket radikálisan csak úgy lehet megoldani, ha egységes világszemlélet van a társadalom különböző rétegei között. Azonban ahány ember, annyiféle szemlélet van. Ahány szemlélet, annyiféle költő és végül ahány költő, annyiféle irányú és hangú a szociális költészet is. Vannak költők, akik abból a társadalmi rétegből indulnak ki, amelynek felszabadulását várják. Mások, jóllehet nem a szenvedő és létminimumért küzdő alsó néprétegből valók, de erős társadalmi ösztönökkel rendelkeznek és részvétből, együttérzésből azonosítják magukat a szenvedőkkel. Ezen utóbbi költő-kategóriából való a magyar irodalom legelső szociálisan gondolkodó költője is: báró Eötvös József.

Báró EÖTVÖS JÓZSEF

A magyar jobbágyok atyja

Eötvös József báró konzervatív főnemesi család sarjadéka, akinek nagybátyja a pohárnok és atyja a tárnokmester, teljes odaadással és hűséggel szolgálta az udvar és az arisztokrácia érdekeit. Eötvös Ignác atyai szíve azonban már jóelőre megérezte, hogy fia nem nagyon rajong majd az arisztokráciáért és annak érdekeit sem fogja olyan hűséggel szolgálni, mint ő. Ezért a szabadelvű Pruzsinszkyt szemelte ki nevelőnek a gyermek mellé, hogy a fiú a nevelőben a liberalizmust megutálja. Ezen kísérlete azonban meddőnek bizonyult, mert a gyermek éppen nevelője mellett nevelkedik arisztokrataellenes és kormányellenes szellemben. A gyermek Eötvös még csak töredezően beszél magyarul, de szívében már a magyar nép jog- és igazságszeretetének lángja lobog. Ezt a lángot még jobban éleszti a liberális és egyben demokrata érzelmű Pruzsinszky József, a budai Vérmezőn kivégzett Martinovics Ignác elvtársa, akit a kufsteini börtönben kiállott három esztendei szenvedés sem tört meg, sőt még tüzeesebb demokratává tett. Pruzsinszky a kis Eötvöst gyakran elvezeti a Vérmezőre, ahol szenvedélyes szavakkal emlékezik meg a Martinovics-tragédiáról, hogy ezen véres eseményeknek sötét színekkel való ecsetelésével is átfesthesse a tizenöt esztendőes Eötvös József báró esetleges rózsaszínű arisztokrata ábrándképeit.

A demokrácia bajnoka

Az arisztokrata sarjadék pedig a magyar reformok előestéjén mohón szívja magába a demokrácia eszméjét,

annál is inkább, mert édesanyjától, a német származású Lilien Anna bárónőtől szerető, nemes szívet örökölt, amely nagyon fogékony a humánus eszmék iránt. Így lesz Eötvös a demokrácia bajnoka, aki mindig szeretettel fordul az elnyomott társadalmi rétegek szenvedő tagjai felé. «Ifjúságom első éveitől — írja Eötvös — szívem feldobogott minden elnyomás ellen. Gyűlöltem a zsarnokságot». Talán a legszenvédélyesebb demokrata lett volna belőle, ha mély katolicizmusa meg nem menti az áldemokráciától. Katolicizmusa azonban nemcsak hogy megvédte a demokrácia fattyúhajtásaitól hanem nagy mértékben hozzájárult a lelkében szunnyadó szociális érzelmek kibontakozásához is. Mert a fiatal Eötvös József bárót vallásos érzelme és a magyar nép iránt érzett végtelen szeretete állítja a szociális eszme szolgálatába. Szociális látóköre csak kiszélesedik Fejér-megyében, ahol atyja kívánságára aljegyző lesz. Itt megismeri a vármegyei életet és a magyar jobbágyok szomorú helyzetét, majd elmerül a jogtudomány tanulmányozásába, miközben az első magyar reformnemzedék egyik legtevékenyebb tagja lesz.

Antiszociális berendezkedés

Tanulmányai közben ugyanis rájön arra, hogy a tizenkilencedik század első felében mennyire antiszociális a a magyar társadalom berendezkedése. Ezen észrevételét csak meggyőződéssé érlelik benne azok a szociális tapasztalatok, amelyeket nyugateurópai útja során szerez. Eötvös József báró ekkor azzal az erős elhatározással tér vissza hazájába, hogy az antiszociális társadalmi berendezkedést szociális reformokkal orvosolja. Reformprogramjának egyik főpontja a magyar jobbágyok felszabadítása. Az ő szemében ugyanis ember és ember között nincs különbség. Szerinte az ember «az istenség edénye» és ezért tüzi ki maga elé a jobbágyok felszabadítását is, mert a jobbágyok elnyomásában az istenség eszményének megcsúfolását látja. A tizenkilencedik század első felében azonban nagy bá-

torság kellett ahhoz, hogy egy főnemesi család sarjadéka, egy báró, a jobbágyság felszabadításáért harcoljon. Eötvös József bárónak mély katolikus érzése adott bátorságot a jobbágyság felszabadítását célzó harcához.

Ez a szociális eszme lebeg mindig a szeme előtt, még akkor is, amikor színművet, hírlapi cikket, regényt, vagy költeményt ír. Eötvös József bárónak azonban főleg a regényíráshoz volt rendkívüli tehetsége és ezért van az, hogy amíg a társadalmi regényíró Eötvöst egész Európában ismerik, addig a szociális-költő Eötvösről csak nagyon kevesen tudnak.

Az első reformer-költő

Pedig Eötvös József báró a magyar költészetben az első reformer-költő. Reformer-költő első sorban azért, mert a költők eddigi esztétikai felfogásával nem azonosította magát, hanem elvi jelentőségű reform-gondolatot vetett fel az irodalomban. Ugyanis, amíg az előtte élő költő-nemzedék a költészet öncélúsága mellett foglalt állást, addig Eötvös József báró azt hirdeti, hogy a költészet nem lehet öncélú. «A költészet kedves játékká aljasul — írja — ha a kor érdekeitől különválva nem a létező hibák orvoslására, nem az érzelmek nemesítésére törekszik». Új esztétikai elve szerint tehát a költő ne csak gyönyörködtessen, hanem javítson is és ezáltal egy szép emberi tettet hajtson végre. Ehhez azonban szükséges, hogy ne legyen szobaköltő, hanem benne éljen korában és annak eszméit, érzelmeit énekelje meg költészetében. Szerinte:

«Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait»

Eötvöst a reform-korszak eszméi hevítik és már huszonnégy éves korában megírja «A vár és a kunyhó» című versét.

A vár és a kunyhó

A magyar irodalomban ez az első költemény, amelyben megcsillan a szociális gondolat és amely mintegy elő-

szele a magyar jobbágyok felszabadításának. «A vár és a kunyhó» — amelyben Eötvös a gróf és a jobbágy között levő óriási osztály különbségre vet fényt és egyúttal a két különböző társadalmi rétegből származó egyénnek a végső emberi mivoltára mutat rá, — még nem kimondottan szociális vers, de már megnyilatkozása annak a humanista költőnek, aki a szociális reformok megvalósításához a költészetten keresztül is előkészíti a talajt. Költészetének jelentősége szociális szempontból azonban nemcsak ebben rejlik, hanem abban is, hogy Eötvös József báró a szociális gondolatot elsőnek viszi be a magyar költészetbe és ezzel a magyar lírában teljesen új témakört nyit. Ezen szempontokból is reformer-költő Eötvös, aki századának bölcselője. Trefort Ágoston szerint ő az a magyar, aki legtöbbet gondolkozott és legtöbb gondolatot hozott forgalomba az irodalomban. Elsősorban a társadalmi átalakuláshoz hozott nagyon sok gondolatot forgalomba és szociális eszméinek megvalósításáért lelkesen harcolt is. Eötvös József báró azonban csak elméié ti-reformer volt és így szociális reform-eszméit nem tudta valóra váltani. Az egyetemes emberiség ideáljait, a szabadság, egyenlőség és testvériség szent eszméit sem ő valósította meg a magyar földön, hanem e három eszme vérbeli trubadúrja, a fiatal Magyarország lánglelkű költője: Petőfi Sándor.

PETŐFI SÁNDOR

A magyar nép apostola

Petőfi Sándor a pestmegyei Kiskőrösön, deszkahomlokzatú, alacsony, nádfedeles parasztházikóban lát napvilágot. Születésével a magyar nép legértékesebb újévi ajándékát kapja: apostolát, aki bátran síkraszáll majd az elnyomottak és kizsákmányoltak érdekeiért. Szülei egyszerű iparosemberek leszármazottai. Édesanyja, Hrúz Mária, szegény tót csizmadiamester leánya, aki fiatal korában mint szogáló tengette életét, míg édesatyja, Petrovits István, mészárosmester. Petrovits atyja, nagyatyja és valószínűleg még szépapja is mészárosmester volt, akinek a zsarnok I. Lipót 1668-ban nemességet adományozott a következő címerrel: kék mezőben zöld hármashalmon kivont kardot tartó, könyöklő páncélos kar. Felette aranyleveles korona; sisakdísz: a könyöklő kar; takaró: kék-arany és vörösezüst színben. Petrovits István sokat adott nemességére és ismerőseinek büszkén mutogatta a címeres nemeslevelet, amely a harmincas években még tulajdonában volt, de azután nem tudni, hogy hová lett. Petőfi Sándor azonban soha sem dicsekszik nemesi származásával, mert a szegény és árva magyar néposztályt többre becsüli a kiváltságosak osztályánál. Mindössze egyszer említi meg nemességét, a márciusi napok után, de akkor is csak már mint múltat.

Jóslat a keserves életről

Atyja jómódú ember és a család összvagyonja közel tizenhatezer forint. A jómód azonban csak átmeneti állapot Petrovitséknál, akikre súlyos csapások zúdulnak. Édesanyja

mintha már a jövőbe látna, megjósolja fiának, hogy az élete olyan keserű lesz, mint a fekete-kávé. Ezt főleg azért mondja, mert Sándornak az a furcsa szokása, hogy fekete-kávéját cukor nélkül, keserűen issza. Sokan csak adomának tartják e jövendölést, amely azonban hamarosan valóra válik. És mintha az atyai szív is előre megérezné az anyagi romlást, az elkövetkező nagy szegénységet, így buzdítja fiait: «Tanuljatok gyermekeim. Most még tehetünk értetek mindent. De ki tudja, hagyhatunk-e rátok egyéb maradandó örökséget, mint azt, amire tanítottunk».

A koldusbotra jutott család

És valóban a tanítottáson kívül Petőfire egyéb vagyon nem is marad, mert a család koldusbotra jut. Terméketlen esztendő következik, majd atyjának rokona, Salkovics Mihály, akiben megbízott, jelentékeny összeggel megkárosítja, míg házáat az 1838-iki nagy árvíz rombadönti és ezzel Petrovits István fáradozásának húsz évi eredménye néhány hónap leforgása alatt teljesen megsemmisül. Ettől a perctől kezdve Petőfi Sándor egész élete nem egyéb, mint: harc egy falat kenyérért.

Petőfi a diáktársadalomban

Ez a harc ott kezdődik a középiskola falai között, ahol már mint szegény diák sokat nélkülöz. Az alumneumban ebédel és egyszerű, kopott ruhája is elárulja a jó¹ ét hiányát. Szegénysége miatt távol tartja magát a diáktársadalom felső rétegétől, csak a szegény fiúk társaságában érzi jól magát és igazi, benső barátságot is csak a szegény magyar diákokkal köt. Megtehetné ő is, — mint sok más diák, — hogy gazdag diáktársaihoz simuljon uzsonna, vagy anyagi haszon reményében. De Petőfi Sándor inkább koplal, minthogy szolgálai talpnyaló legyen. Ezt soha sem teszi. Nem teszi azért, mert magyar önérzet van szívében és mert szociális érzékkel rendelkezik. Szociális érzése diákkorában megnyilvánul abban, hogy segíti a gyengébbeket és

megvédi az elnyomottakat — még ekkor is ha zsidó vallású, vagy zsidó nemzetiségű diáktársairól van szó. Itt most nem az a fontos, hogy az iskolai feladat elkészítésében, vagy másban segít, hanem maga a tény, hogy Petőfi már a diáktársadaiomban is segíti és felemeli a gyengéket, megvédi az elnyomottakat. Az a szociális folyamat a fontos, amely az iskola padjában lévő Petőfi lelkében megindul, hogy azután a márciusi napok örömnépén diadalra jusson.

Első eskü a zsarnokság ellen

A diák-Petőfi szociális irányban való fejlődésére nagy befolyással van Korén István nevű tanára, akitől kikéri bizonyítványát, hogy beálljon színésznek. Korén tanár azonban nádpalcát ígér Petőfinek, akit a színészek távozása napján bezár. Ez a nem várt cselekedett teljesen feldúlja a kis diák lelkiállapotát és lelkiegyensúlyát annyira felborítja, hogy az iskolában börtönt, tanárában pedig zsarnokot lát. Most már nem is az bántja, hogy nem lehet színész, hanem a tanári erőszak, ez a bánásmód, amelyet a szociálisan érző fiú nem tart diákemberhez méltónak. Még nem tudja, hogy mit jelent szociálisan gondolkodni, de érzi, hogy itt emberi jogfosztás történt. És a tizennégy esztendő diák ekkor börtönében élete főcéljául a zsarnokság elleni harcot tűzi ki. Ez az esemény olyan mély hatást gyakorol Petőfire, hogy még tíz évvel később, 1847-ben sem felejt el fogadalmát, amelyet »Első esküm« című versében a következőképpen örökít meg:

»Nagy és szent esküt tettem börtönömben:

Hogy életemnek csak egy főcélja lesz,

S ez: a zsarnokság ellen küzdeni.«

A szabad, független élet után vágyódik. Ennek biztosítékát a színészi pályában látja. Ezért Thália papjai körül ólalkodik és a tanulást fokozatosan elhanyagolja. Pedig atyja minden reményét tanuló-fiába helyezi és úgy tekint Sándorra, mint elszegényedett szülők egykori gyámolítójára. Petrovits István azonban csalódik fiában, aki

szegényes holmiját is eladja, csak hogy színházba járhasson. A súlyos csapások és gondok miatt végleg elkeseredett apa ezért leveszi kezét íjáról és azt saját sorsára bízza. Petőfi pedig — aki eddig minden megpróbáltatást férfiasan viselt, — most, amikor atyja úgyszólván kitagadja, könnyezik.

A szenvedés iskolájában

Színpad után vágyódott és íme a sors az élet színpadjára sodorta. így kerül Petőfi a középiskolából a szenvedés iskolájába, ahol a nyomor lesz tanítómestere... Pillanatra úgy látja, hogy magányosan áll a nagyvilágban és most érzi először, mit jelent segítség nélkül, tártalanul élni az emberi társadalomban. Kizárólag a saját erejére van utalva, de azért még sem esik kétségbe.

Senkinek sem akar terhére lenni és ezért beáll katonának. A tizanhat esztendő, sápadt arcú, gyenge testalkatú fiú, zöldhajtókás, sárgapitykés közlegény lesz és a zsarnokság gyűlölt egyenruhájában, szó nélkül végzi az alacsony testi munkákat. Havat lapátol, mosogat és a nagy hidegben a mosogatórongy nem egyszer ujjaihoz fagy. Az osztrák káplár durvaságait is némán tűri. Igaz, hogy fekete, villogó, »bogárszemében« ilyenkor harag és mély gyűlölet tüze gyúl ki, de Petőfi Sándor összeszorított fogakkal, minden embertelenséget eltűr. Egy szóval sem panaszkodik, de magányos óráiban sokszor kétségbeesik nyomorult állapotára, keserves sorsa miatt. De még ilyenkor sem veszíti el emberi méltóságának öntudatát, életerejét, magyar optimizmusát.

Naponkint hat krajcárból él, de — Kupis Vilmos nevű barátján kívül, — aki híven megfélezi vele a nyomornak végső falat kenyerét — adományokat senkitől sem fogad el. Módosabb katonatársai többször megkínálják apróságokkal, de Petőfi mindannyiszor visszautasítja azokat, mert tudatában van annak, hogy az az adomány, amelyet saját munkájának hozzájárulása nélkül kap, — bármilyen csekély

is legyen az, — az adakozóval szemben lekötelezi. Ezért inkább nyomorog, minthogy kegyelemkenyéren éljen. Érti emberi méltóságát és ezt másokkal is érezteti. Tudja, hogy nem átlagember és ezt Vass István dr. nevű soproni barátjának meg is mondja: «Érzem barátom, hogy én nem születtem közönséges embernek». Ezt már azok is tudják akik hosszabb idő óta figyelik, hogy miként acélosodik Petőfi lelke a szenvedés iskolájában és miként hatja át lényét emberi méltóságának tudata.

Zimankós, zúzmarás téli időben dideregve őrtáll a faköpenyeg mellett és közben arról ábrándozik, hogy ezrede Olaszországba kerül. Ezredét azonban Tirolba vezénylik és Petőfi útközben, Grácból a következő megható levelet küldi: »Most érzem, mi mélyre sülyedtem, leszállva a tudományok pályájáról, nevetlen, érzéketlen emberek körébe s egy durva zsarnok karmai közé. Csak néha emel ki e pokolból a költészet, a mennyei malasztos. Óh, ha ezt lelkemben nem hordanám, a kétségbeesés ölné meg«.

Testi-lelki szenvedés

Az őszi hadgyakorlatok annyira megviselik a gyenge testű közlegényt, hogy vért hány és Grácban kórházba kerül. Ideglázban fekszik és lelki szeme előtt most filmszerűen pereg le eddigi élete. Látja a szegényes parasztházikót amelyben született..., édesanyját, amint megjósolja Reserves életét... Megelevenedik előtte a család koldusbotra jutása..., annak következménye: a szegényes diákélet... Látja elkeseredett atyját, amint saját sorsára bízza... Eszébe jut első esküje a zsarnokság ellen..., a tanári és katonai erőszak..., a nélkülözések végtelensége... A katonai betegágyon, ideglázban fekve most kétszeres erővel érez mindent. Úgy látja, hogy csalódott reményeiben s magában az életben is. Érti sikertelenségeit a színészet körül és testi szenvedéseire most lelki szenvedés is járul. Szerencséjére emberséges orvos kezeli, aki megsajnálja a jobb sorsra méltó intelligens ifjút. A hivatalos katonarvosíje-

lentésben túlozza a betegséget, mert tüdő és szívbajra való hajlamosságot állapít meg s ennek alapján Petőfit a szolgálattól véglegesen felmentik.

„Koldustarisznya és szabadság!”

Petőfi ekkor eladja katonaruháját, kezébe veszi görös botját, nyakába akasztja vászontarisznyáját és hosszas kalandozás után Dunavecscén felkeresi szüleit. Édesanyja megéri szenvedő fiát és azt szeretné, ha Sándor folytatná tanulmányait, míg édesatyja — aki a gazdálkodásban nem veszi hasznát fiának, — azt kívánja, hogy Petőfi folytassa a Petrovitsok ősi foglalkozását, a mészárosmesterséget. Sándor azonban érzi, hogy neki az osztrák-magyar monarchiában magyar népi és nemzeti missziót kell teljesítenie s hogy küldetését apostoli lélekkel teljesíthesse, a mészárszék négy falának szűk keretéből ki kell lépnie. Tudja a történelemből, hogy egy nép vagy nemzet szabadságát csakis az vívhatja ki, aki minden tekintetben szabad. «Koldustarisznya és szabadság!», ez lesz a jelszava ezután s ezzel indul el szociális missziós útjára is. De még mindig nem szenvedett eleget ahhoz, hogy lelkében olyan szociális ideál alakuljon ki, amelynek megvalósításáért önként venné fel a magyar nép s a magyar nemzet keresztjét. A diáknymor és a katonai szenvedés csak tűzpróbája volt lelkének s most újabb megpróbáltatásokra van szükség, hogy szociális öntudatából szociális világnézet alakuljon ki. Még többet kell szenvednie, hogy a bohém háttérbe szoruljon és az igazi, szociális misszionárius lépjen előtérbe.

Cifra nyomorúság

A színészi élet, a »cifra-nyomorúság« ezt a »még több szenvedést« is megadja neki. Hiába írja Szeberényinek, hogy »nemcsak a mindennapi kenyérkeresés a célom, — mert úgy kocsissá vagy béressé lennék s bizonyosabb kenyeret ehetném — hanem magasabbra törekszem...«, a sors Petőfit ismét alacsony életnivóra kény-

szeríti. Színészi pályáját színlapkihordással kezdi és amikor már a színpadra is felengedik, csak kis szerepeket kap. Nyomorúságos fizetés, éhezés és rongyoskodás az élete. A sok keserűségtől végre megtelik pohara és ott-hagyja a színpadot. Pozsonyba megy, ahol országgyűlési beszédekért másol olyan csekély fizetésért, hogy még a mindennapi száraz kenyérét is alig tudja biztosítani belőle. Koplal abban a városban, amelyben az országgyűlés ideje alatt az ország leggazdagabb arisztokratái fordulnak meg.

Harc egy falat kenyérért

Még csak egy csepp hiányzik, hogy keserűséggel megtelt pohara kicsorduljon. Ezt a cseppet is megadja neki a sors Debrecenben, ahol a huszonegy éves költő nagy nyomorban átfagyoskodik a zord telet. Ínségében csupán csak az vigasztalja, hogy ennél nagyobb nyomorban is élt már. A boglyakemence mellett írja verseit, amíg keze a hidegtől meg nem dermed. Amikor egy egész kötetre való verse van már, kezébe veszi ólmos botját, nyakába akasztja vászontariszayáját és 1844 február havában, kopott ruhában, gyalog indul útnak Pest felé. Hidegtől megkékült arcán megfagynak a könnycseppek, amelyeket a tél hidege és a nyomorúság fakasztanak. Közben arról ábrándozik, hogy verseskötetével hátha sikerül kiharcolni egy falat kenyeret. Útközben betér a katolikus paphoz, majd a csárdába egy falat kenyérért és egy kis szalmáért, hogy leheverjen. Többre azonban öt garasából már nem telik. Végül is krajcár nélkül érkezik meg Pestre. Hogy milyen érzéssel, azt saját maga mondja el a legmeghatóbban: »Gondolám, ha eladhatom (verseimet), jó, ha el nem adhatom, az is jó, mert akkor vagy éhenhalok, vagy megfagyok s vége lesz minden szenvedésemnek«. A lét vagy nem lét nagy kérdése ez, amelyre Petőfi most feleletet vár. És ha életkérdésére most — amikor kálváriás életének tizennegyedik stációjához ért — sem kap kedvező feleletet, úgy kénytelen lesz saját maga válaszolni az élet hatalmas kérdésére.

Vörösmarty az életmentő

Végigjárja a könyvkiadókat és amikor senki sem vállalja el verseinek kiadását, Vörösmartyhoz megy »oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi fel, hogy élet vagy halál«. Sajnos Vörösmarty sem talál kiadót, de a Nemzeti Körhöz fordul, amely ajánlására kiadja Petőfi verseit. Ha e kör tagjai is visszautasították volna a verseskötet kiadását, Petőfi, szégyene és elviselhetetlen nyomorúsága miatt bizonyára a halálba menekült volna. Hogy ezt nem tette, egyedül Vörösmartynek köszönhető. Ezt maga Petőfi is bevallja. «A férfi — mondja a költő — kinek én életemet köszönöm: Vörösmarty». E férfiún, Magyarország legnagyobb emberén keresztül sikerült kiharcolnia azt a falat kenyeret, melyről a debreceni télben ábrándozott.

A «befutott» Petőfit, Vahot Imre segédszerkesztőnek szerződteti a «Pesti Divatlap»-hoz s ezzel a költő anyagi gondjai végre megszűnnek. Élete felett azonban most erkölcsi gond-fellegek sűrűsödnek. Kortársai ugyanis rossz szemmel nézik rohamosan növekedő népszerűségét és ezért minden alkalmat megragadnak, hogy jóhírnevét megtépázzák. Valóságos hajtóvadászat indul meg ellene s ez eddigi nélkülözéseinél is jobban fáj neki.

Emberszeretéből embergyűlölő

A támadások pergőtüzében eszébe jut mindaz a keserűség, fájdalom, nyomor és szenvedés, amelyet az emberi nemtörődömség vagy emberi gonoszság okozott neki és meggyűlöli az embert. De csak pillanatokra, mert világfájdalma és embergyűlölete, fellobbanó haragjának levezetésével megszűnik. Különben is «az embergyűlölet és világfájdalom, mi nála némi vad nyersséggel párosult, — írja Gyulai Pál — nem volt meg költészetének alaphangjában. Innen-onnan ragadt rá. Egészségtelen rész volt, miből nemcsak, hogy nem tudott valami kitűnőt alkotni, de ritkán tudta költőisíteni is. Odadobta, mint keserű epét és

könnyebbült általa». Embergyűlölő verseinek hatása alatt azonban már a fiatal költők is embergyűlöletről énekelnek mire Petőfi megírja «Világyűlölet» című versét, melyben kijelenti, hogy megszűnt ember- és világyűlölőnek lenni:
 «Én is gyűlöltem, volt okom reá;
 De amióta e bitangokat
 Láttam, mint vágnak Byron-képeket,
 Azóta gyűlölségem megszakadt».

Embergyűlölőből emberszerető

Előtérbe lép ismét a szociálisan érző költő, aki bevallja őszintén, hogy:

«Szívem főerénye
 Az emberszeretet».

Szereti az embert, aki élet-halál-harcot vív a nyomorral; aki a társadalmi igazságtalanságok igájában, elnyomottan él; akinek a kiváltságosak kötelességeket írnak elő, míg jogaikat lábbal tiporják. Emberszeretete azonban nem merül ki a humánus hirdetésében, hanem aktív munkavállalás, hogy az emberiség és annak alkotó része: az egyes ember, visszanyerje emberi méltóságát s az emberhez méltó életszínvonalat. Ezért így fohászkodik Istenhez:

«Adj Isten, adj fényt, erőt nekem,
 Hogy munkálkodhassak embertársaimért!»

Ezt kéri a sorstól is:

«Sors nyiss nekem tért, hadd tehessek
 Az emberiségért valamit!

Ne hamvadjon ki haszon nélkül e
 Nemes láng, amely úgy hevít!»

Szociális érzése annyira hevíti, hogy az emberiség javáért még a halált is boldogan vállalja:

«Meghalni az emberiségért
 Mily boldog, mily szép halál».

Ez a halál-vállalás azonban csak addig tart nála, amíg tudatára ébred annak, hogy a szociális apostolnak előbb ki kell harcolni az emberhez méltó lét alapfeltételeit: a szabad-

ságot, egyenlőséget, testvériséget, és csak azután lehet mártírja a szociális gondolatnak. Addig is költészetét a szociális igazságok szolgálatába kell állítania, mert a negyvenes évek költőjére vár a feladat, hogy a nemesi nemzet és a paraszti nép egységbeolvadását a lelkekben előkészítse.

Az irodalom demokratizálása

Ehhez szükségesnek látja először az irodalmat demokratizálni. Ezért írja 1847-ben Arany Jánosnak: «Hiába a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század feladata. Ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élhessenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!» Arany Jánoshoz írt költeményében pedig így folytatja:

»... az igazi költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép olyan felhős láthatára
S felhők között kék eget csak néha napján lát.

Nagy fáradalmait, ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára.«

A költő szociális programja

Hasonló szellemben ír a tizenkilencedik század költőihöz is akiknek szociális programot ad, amikor azt mondja, hogy:

»Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetéséhez.
Nagy munkát vállal az magára
Ki most kezébe lantot vesz.

Pusztába bujdosunk, mint hajdan
 Népevel Mózes bujdosott,
 S követte, melyet Isten küldte
 Vezérül, a lángoszlopot.
 Újabb időben Isten ilyen
 Lángoszlopoknak rendelé
 A költőket, hogy ők vezessék
 A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, aki költő,
 A néppel tűzön-vízen át!
 Átok reá, ki elhajítja
 Kezéből a nép zászlaját!
 Átok reá ki gyávaságból
 Vagy lomhaságból elmarad,
 Hogy míg a nép küzd, fárad, izzad,
 Pihenjen ő árnyék alatt!

Vannak hamis próféták, akik
 Azt hirdetik nagy gonoszan,
 Hogy már megállhatunk, mert itten
 Az ígéretnek földje van.
 Hazugság, szemtelen hazugság,
 Mit milliók cáfolnak meg,
 Kik nap hevében, éhen — szomjan
 Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából
 Mindenki egyaránt vehet,
 Ha majd a jognak asztalánál
 Mind egyaránt foglal helyet,
 Ha majd a szellem napvilága
 Ragyog minden ház ablakán:
 Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
 Mert itt van már Kánaán!

És addig? Addig nincs megnyugvás,
 Addig folyvást küzdeni kell.

Magyar és magyar közt nincs különbség!

Küzdeni kell szakadatlanul, hogy ember és ember, magyar és magyar között ne legyen többé különbség. Hiszen Isten az embereket egyenlőknek teremtette. Ennek ellenére, differenciálódás van a magyar társadalomban. Ezt a differenciálódást, a rendekre való szakadást akarja Petőfi megszüntetni. Ezért »a kiváltságosak kevély tornyait:« a nemességet, a királyságot és az egyházat kezdi ostromolni. A gúny fegyverével küzd az előjogaira büszke, de a kor szellemétől századokkal elmaradt nemesség ellen. Ennek a társadalmi osztálynak antiszociális magatartására mutat rá »A magyar nemes« című satírájában, amelyben egy egész kor képe van mesterien megrajzolva. Megelevenednek előttünk a Pató Pálok, akiknek életelvük, hogy: »Munkátlanág csak az élet«, de ha mégis akadna valamilyen munka, hát »a paraszté a dolog«. Ezt az erkölcsi és szociális érzék nélküli léha nemességet — amely minduntalan őseire hivatkozva, elzárkózik az alsó néprétegtől], — »Okatootáia« című versében a civilizáció szégyenének mondja:

»Megvan itten az a szép is,
Hogy különvált s nem vegyes
A bagarja s a kutyabőr,
A paraszt és a nemes«.

Az ősiség eltörlése

De a reformmozgalom ekkor már első nagyobb diadalát aratja. A kemény ostromozások és sűrű csapások megdöntik a kiváltságosak bástyáit és az 1847—1848-ik év november 7 én megtartott országgyűlés már törvénybe iktatja a közteherviselést; az ősiségét pedig ertörli. Petőfi most a meggyöngült ellenféllel szemben nem használja már a gúny fegyverét, hanem egyenesen annak halálát jósolja:

»Megvannak számlálva napjaid,
S kívánom, hogy minél előbb

Láthassam omladékodat,
S hitvány lakóid összezúzott
Csontját az omladék alatt«.

(Palota és kunyhó).

Az úrbér, a robot, dézsma és kilenced eltörlése

Ez is bekövetkezik, mert az 1848-iki törvények ki-
mondják a közös teherviselést, valamint a törvény előtti
egyenlőség elvét. Amit Eötvös József báró megálmodott,
a magyar jobbágyok felszabadulását, az Petőfi Sándor
lantján keresztül most valóra vált. A magyar paraszt
hosszas küzdelem után végre egyenlő lett a magyar ne-
messel.

Harc a királyság ellen

A nemességet azonban Európa legtöbb államában
túléli a királyság intézménye. Petőfi most ennek a meg-
buktatására törekszik, mert szerinte a királyság egyértelmű
a zsarnoksággal. Nagy befolyásai van rá Beranger forrad-
almi szelleme, amelynek hatása alatt küzd a királyság
megbuktatásáért és a köztársaságnak, mint az emberi sza-
badság biztosítékának a megvalósításáért. De amíg Be-
ranger a párisi polgárság érdekében harcol a királyság
intézményének megszüntetéséért, addig Petőfi ezt a ma-
gyar nép érdekében teszi. Hatással van rá az a hatalmas
forradalom is, amely 1848-ban megindul Európában. Ér-
deklődéssel olvassa Saint Justnek »Esprit de la revolution
et de la constitution de France« című könyvét, amelyet
behatóan tanulmányoz. Feszült figyelemmel kíséri a januári
olasz forradalmat, a februári párisi és a márciusi bécsi
forradalmat, amelyet kitörő lelkesedéssel üdvözöl. Majd
»A rab oroszlan« és »A tél haláh« című versében alle-
gória formájában siet ő is megjövendőlni a királyság bu-
kását:

»Meg fogsz halni, vad bitor tél,
Addig él csak minden zsarnok,

Míg maguk alattvalói
Szabadságot nem akarnak«.

Nemsokára elhagyja az allegóriát is és gondolatai oly erővel törnek elő, hogy szinte megdöbbennek. Királyellenes versei valóságos republikánus vezércikkek hatását teszik ránk:

»Áll még Munkács, áll az akasztófa,
De szívemben félelem nem él-
Bármit mond a szemtelen hízelgés,
Nincsen többé szeretett király!«

»Csak túrnek már titeket a népek,
Csak túrnek, mint szükséges rosszat«.

(A királyokhoz).

»Ha a király s haza egy úton nem járnak,
Egyiknek veszni kell, veszni a királynak«.

(Vérmezőn).

Petőfi azonban nem elégszik meg a királyság megbuktatásával. A zsarnok vérét akarja és ha senki más, úgy ő maga lesz a hóhér.

Szociális társadalmi rendet!

Ezt is természetesen csak azért vállalja, hogy végre egy új, szociálisabb társadalmi berendezkedést lásson már maga körül. Olyan társadalmi rendet, amelyben ismeretlen fogalom a zsarnokság, nincsenek elnyomók és elnyomottak, kiváltságosak és kiváltságnélküliek. Teljesen új alapra akarja felépíteni a magyar társadalmat. Hogy ezt megtehesse, előbb a régit kell megdöntenie. Ezért dalolja, hogy:

»Véres napokról álmodom,
Mik a világot romba döntik
S az ó-világnak romjain
Az új világot megteremtik«.

(Véres napokról álmodom).

Ennek az új világnak a kialakulását azonban megakadályozza a cenzúra.

A szabadság alfája: a sajtószabadság

Petőfinek tehát a szabadság alfáját, a sajtószabadságot kell kivívnia elsősorban, mert:

»Hol ez megvan, bár rongyban jár a nép,
Nyomorogva, tengődik mindenféle kép;
Azon nemzet gazdag végtelenül,
Mert a jövődőt bírja örökül«.

A magyar nép és a magyar nemzet jövője lebeg Petőfi Sándor szeme előtt is március 15-én, amikor a lelkes magyar ifjúság segítségével kivívja a sajtószabadságot. A Landerer — Hackenast nyomda kézisajtóján elkészül a szabad sajtó első terméke: a tizenkét pont és a »Nemzeti dal«, míg a sajtóvétség miatt elítélt Táncsics Mihály munkás-írók kiszabadítják börtönéből és diadallal viszik Budáról Pestre.

Vérnélküli társadalmi forradalom

Vérnélküli társadalmi és politikai forradalom ez, amely azonban csak részben jár sikerrel. A politikai forradalom Siriánál (Világosnál) ér véget, mégpedig kudarccal. Ezzel szemben a társadalmi forradalom száz százalékos sikerrel végződik. Ez elsősorban Petőfi Sándornak köszönhető, aki a tizenkilencedik század magyar irodalmának legnagyobb szociális költője. Szociális költeményeibe időnkint politikai eszme is keveredik, amiért a háború előtti nemzedék politikai költőnek nevezte el. És most felmerül a kérdés, vajon politikai vagy szociális költő Petőfi?

Politikai vagy szociális költő Petőfi?

Az a nemzedék, amely a frázispuffogató, felületesen szemlélődő magyar liberalizmushoz tartozik vagy annak emlőin nőtt fel, nem tudott és még ma sem tud különbséget tenni a politikai és szociális költészet között. Az a nemzedék ez, amely minden szociális mozgalomban politikát látott, egész életét csak politikai manőverekkel töltötte

el és a szociális problémát egyszerűen elpolitizálta. Nagyképpen kijelentette, hogy Magyarországon tulajdonképpen nincs is szociális probléma. De ha valaki mégis szociális témával foglalkozott költeményeiben, úgy azt agyonhallgatták vagy politikai költőnek magyarázták. Ezen félre-magyarózott, a közvélemény előtt egyoldalúan és hamisan beállított költők közé tartozik Petőfi Sándor is, aki nem-csak politikai, hanem szociális költő is. Sőt elsősorban szociális és csak azután politikai költő.

Tagadhatatlan, hogy szociális versei — mint «Az apostol» és mások — át vannak szöve politikai gondolatokkal is. De ez még korántsem jelenti azt, mintha Petőfi nem lenne szociális költő. Hiszen a még tisztán politikai verseinek magvát is egy-egy szociális gondolat képezi. Mégis a fogalom-ködösítők csak a politikus-költőt látták meg benne, amely pedig nem is valódi énje Petőfinek. Hogy ez mennyire igaz, azt legjobban bizonyítja az, hogy Petőfi a politika iránt csak nagyon keveset érdeklődött, politikailag iskolázatlan volt és a politikai fogalmakkal sem volt tisztában. Ez különben kitűnik a köztársaságról vallott felfogásából is: «Republikánus vagyok testestől, lelkestől. Az voltam mióta eszmélek, az leszek végső leheletemig. Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egy szóval annyi, mint republikánus. Mert a republikánusnak nem az a főjelszava, hogy „le a királlyal”, hanem a tiszta erkölcs! Nem a széttört korona, hanem megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség a republika alapja... Republikánus vagyok vallásosságból is».

Petőfi republikája: szociális, demokrata republika. Az a republika, amelyben minden ember szabad, egyenlő és emberhez méltó életet él. Republika, amelynek emberségesség, erkölcsiség és szilárd becsületesség az alapja. Ezek után elvitathatatlan, hogy Petőfi elsősorban szociális költő. Hiszen költészete életéből, nyomorából, szenvedéseiből és nélkülözéseiből fakadt. Szociális versei így sokkal eredetibbek, mint politikai költeményei. Ezeket a politikai moz-

galom hullámverésének ideje és hatása alatt írta és irodalmi értékük szociális irányú verseivel szemben csak másodrangú.

Ha Petőfi ma köztünk élne...

Petőfi valóban szociális költő és ha ma köztünk élne, akkor sem lenne más. Nem a politikáról dalolna, hanem arról a rengeteg szociális problémáról, amely megoldásra vár még. Az embertelenségről, a szociális igazságtalanságról, a kapitalizmus pimaszságairól, az emberi nyomorról, a gépek térhódításáról és a munkanélküliek hadáról énekelne.

Érthetetlen, hogy miért nevezték mégis csak politikai költőnek és miért nem akarták észrevenni benne a szociális költőt is. Ha Petőfi csak politikai költő, akkor miért nem mondják — azok az „urak”, akik szemet hunytak a szociális problémák előtt — politikai költőnek Mécs Lászlót, Harsányi Lajost, Illyés Gyulát, Szabó Lőrincet, Szemlér Ferencet, Sértő Kálmánt, Fekete Lajost, Vozári Dezsőt, Pusztai Sándort, Csuka Zoltánt, Földes Sándort, Sík Sándort és Kocsis Lászlót is?

A szociális «negyedik nemzedék» szava

Mert e költők mögött egy szociális világszemléletű új magyar nemzedék sorakozik fel, amely nem ért rá és nem ér rá még most sem politizálni, mert a megélhetésért kellett és keli továbbra is harcolnia. Amerre csak tekintett és tekint, mindenütt szociális problémákba ütközött és ütközik jelenleg is. Harcolt és harcol még most is egy falat kenyérért és a szociális igazságosságért. Ez a nemzedék — amelyet Szekfű Gyula negyedik nemzedéknek nevez, — disztingvál. Pontosan meghúzza a határvonalat a politikai és szociális költészet között. Ez a nemzedék nem tenniszezik szavakkal, hanem mindenben konkrétumot keres. Nyíltan szembenéz a problémákkal és nem tagadja le azokat, hanem igyekszik megoldást keresni.

Ez a nemzedék már tisztán Ját és erélyesen tiltakozik az ellen, hogy középiskolákban, egyetemeken, tudományos akadémiákon, napisajtóban, iskolán kívüli népzenevelési előadásokban, irodalomtörténetekben és rádiókban a politikai költőt hangsúlyozzák ki Petőfi-ben, amikor szociális költészetére sokkal nagyobb jelentőséggel bír. Ez a generáció tiltakozik az ellen is, hogy Petőfit radikális republikánus gondolkodása miatt szocializmussal vádolják.

Szocialista vagy szociális költő Petőfi?

Petőfi sohasem volt szocialista költő, hanem mindig csak szociális költő. Szeme előtt szociális nemzeti eszmény lebegett. Ez a szociális nemzeti eszmény: a magyar nép felszabadítása a nemességgel szemben és a nemzet felszabadítása a gyámkodó osztrákokkal szemben. Ennyiben szociális és ennyiben nemzeti. De egy pillanatra sem nemzeti szocialista, mert Petőfi semmilyen párt szolgálatában nem állott. «Lantomnak egy húrját, tollamnak egy vonását bérbe senkinek nem adtam — mondja a költő. Énekeltem és írtam azt, mire lelkem istene ösztönzött. Lelkem istene pedig a szabadság». Ennek az «istennek» a csatatéren feláldozza életét is, csak hogy a magyar nemzet nemzethez, a magyar nép pedig emberhez méltó életet élhessen...

Petőfinek azonban tovább kellett volna élnie, hogy orozza azt a szélső individualizmust és történelmi materializmust, amely a tizenkilencedik század második felében újabb társadalmi problémának okozója. Elvi harcok indulnak útnak, amelyek betörnek a gazdasági életbe, ahol gyakorlatban is érvényesülnek. Fellendül a gyárpar, amelynek következtében a tizenkilencedik század második felének magyar társadalmá két homlokegyenesen ellentétes csoportra oszlik. Az egyik oldalon a nagyon gazdagok — mint a gyártulajdonosok és tőkepénzesek — állanak, míg a másik részen a nagyon vagyontalanok, akiket az előbbiek az egyén korlátlan érvényesülésének elve szerint kihasználnak. A társadalmi ellentétek így fokozatosan el-

méjülnek és észrevehetően elmérgesednek. Ennek a vajúzó, visszás gazdagsági és társadalmi állapotnak méhében fogan meg a tizenkilencedik század második felének szociális problémája.

Társadalmi ellentétek áthidalása

A szociális kérdés most feleletre vár és megoldási lesetőségre van szükség, amely elsősorban a társadalmi ellentét áthidalása, esetleg annak megszüntetése lehet. A bajok orvoslására a magyarság társadalompolitikai megoldást keres, amely azonban sokáig késik. A paloták és kunyhók lakosainak kiegyenlítését célzó mozgalmat most már az irodalom vezérei sem nézhetik tétlenül és ösztönyszerűen látnak hozzá a társadalmi kérdés felkarolásához. A magyar írógeneráció azonban — amely ebben az időben a realista regényt műveli — csak a külföldi irodalomból átültetett társadalmi problémákat boncolgatja, míg később, szociális irodalmi működése a kialakulóban levő szintizta magyar társadalom egyszerű ábrázolásában merül ki. A két tábor közötti békítőszerp így a magya lírára vár. Költőink azonban elefántcsonttoronyból figyelik az életet és nem veszik észre az élet mélyén rejlő szociális problémákat. Költészetük az egyszerű, népies szellemből táplálkozik. De amíg Petőfi számára a népiesség társadalmi programot is jelentett, addig a tizenkilencedik század második felének költői a népiességet csak művészi elvnek tekintik. Költészetük így tartalmilag, hangban és formában sem alkalmas a társadalmi kérdések feldolgozására. Mégis a század második felében már szociális hangok is csendülnek fel Szabolcska Mihály költészetében, amelyben visszatükröződik a gazdagok falankszserű elzárkózása a szegények elől.

SZABOLCSKA MIHÁLY

Koldusok és árvák pártfogója

Amíg a tizenkilencedik század első felében a szociális gondolat előhírnöke Eötvös József báró volt, addig a század második felében a szociális magyar költészetnek első fecskéje Szabolcska Mihály a timisoarai (temesvári) református esperes, aki a nemesi középosztályból fut be az irodalomba. Érkezése azonban még nem jelent tavaszt, sem a szociális magyar költészet kivirágzását, hanem csak újabb rügyfakadást a század költészetének témakörében. Szabolcska Mihály mint a partifecske, szerényen húzódik meg az életfolyam tajtékzó habjai felett. A társadalom elhagyottjai: árvák, koldusok és szegények jajkiáltásának hullámai erősen csapkodják fészket és a költő, — aki eddig csak a vallás, szerelem, családi otthon és szülőföld lantosa volt, — végre lehajol a szenvedőkhöz és már a nyomorról is csicsereg. Halk csicseregés ez, mert lehetőszerűen finom hang csendül ki Szabolcska Mihály szociális költészetéből, amely főleg a karácsonyi ünnepkörről szóló alkalmi verseiben jut kifejezésre, mint: »Álom? Ábránd«, »Karácsony«, »Karácsonykor«, »Karácsonyi emlék«, »Karácsonyi versek«, »Karácsony előtt«, »Karácsony estén«, »Karácsony-éj« és más verseiben. Hitet önt a szegényekbe és sorsuk békés elviselésére tanítja őket. Hirdeti, hogy az árva szent és a szegények gazdagsága a lelki jóság. De amikor a létfenntartásért folytatott ádáz harc hangjai feltartóztatlanul törnek be hajlékába, a szegénykérdés már szociális problémává érlelődik benne. Az okozatról okra következtet és a szegénykérdés problémájának okát a gazdagokban találja meg. A reformáció vizében megfür-

dött dalos fecske ekkor szociális hangú verseivel igyekeznek a vagyonosok szívét részvétre puhítani, hogy emeljék fel a szegényt, akit az élet levetkőztet és aki mellett az emberek közömbösen haladnak el.

A nyomor dala.

A gazdagokat ezért az árvák könnyére figyelmezteti, mert az árvák könnye intő jel arra, hogy »akit az Isten megáldott mindkét kezével, az mást is segítsen az egyik kezével«. Adjon a szegény embertestvérnek menedékhelyet házában és kenyeret az Isten nevében. Szabolcska szociális látóköre mindjobban kitágul és a boldogokra enyhe bánatot kér, hogy lássanak oda is, ahol még szent karácsony napján sincsen élelem. Nemes magyar altruizmusa azonban legmeghatóbban »Karácsonykor« című versében jut kifejezésre, amelyben leírja, hogy minden esztendőben csak egyszer szeretne király lenni. Karácsony szombatjától, karácsony napjáig, amikor is aranyos palotájába gyűjtene a társadalom elhagyottjait. Minden sápadózó árvát szárnya alá venne és szerető, vigasztaló szó nélkül senki sem maradna; még koldus, vagy bűnös sem. Ahol pedig könnycseppeket látna csillogni, ott zsebkendőjével letörölné azokat.

Humanista költő-apostol

Szabolcska Mihály mint humanista költő-apostol fényt vet a társadalom azon elhanyagolt tagjaira is, akik az idők folyamán életképtelenné váltak és idősebb korukban nem maradt semmijük, mert az életben egyedüli tőkájük életerejük és a munka volt, amelynek gyümölcsét azonban mások élvezik. A költő ekkor már nem azért búsul, hogy a párisi Grand Cafében a fényes uraságok nem figyelnek a magyar nótára, hanem azon kesereg, hogy az uraságok nem figyelnek a szenvedő, szegény magyar embertestvérekre és mégis a vallásos előljárók szerepét játsszák. Sza-

bolcska ezt szigorúan elítéli és hangsúlyozza, hogy mit sem ér a hozsánna az Úrhoz, ha a szívben kihalt a felebarát iránti szeretet. Ezért dalolja:

»Lehetsz nagy úr, hogy akár a királyok
Irigylik meg roppant gazdagságod.
De ha árván, szeretet nélkül éltél,
Koldusabb vagy az útszéli szegénynél.
—Egy gazdagság van a világ felett:
Örökkétik való: a szeretet!

Mert szeretet a világ megváltója,
Ez fedi a bűnt, az árvát ez óvja.
Ez ad kenyeret a koldus kezébe,
Az elhagyottnak ez á menedéke.
— Csak egy szentség van a világ felett:
Örökkétig való: a szeretet«!

Karitászt! Igazságot! Szeretetet!

Ezzel teljesen kidomborodik Szabolcska Mihály szociális világszemlélete, amelyet a keresztyén vallás melege hat át. Ezért nem akar tudomást szereznii a társadalmi osztályok között fennálló válaszfalokról. A szociális baj labirintusából kivezető utat keresi, amelyet az igazságosságban, a karitatív tevékenységben, de főleg a krisztusi szeretetben lát. Az emberi önzésen való felülemelkedést sürgeti Szabolcska, aki mint szociális költő a társadalmi erkölcsan hű interpretátora, amennyiben a felebaráti szeretet hirdetője. Leszögezi, hogy az embert Isten szemével kell nézni, tehát többet látni benne a pusztá embernél. Isteni képmásnak kell tekinteni, akinek életét a keresztyén erkölcsan értelmében kötelesség megkönnyíteni, különösen akkor, amikor annak életében anyagi nehézségek merülnek fel.

Szabolcska Mihály még nem kimondottan szociális költő, de verseiben a szerető, tiszta magyar szív dalol nagy akarással, hogy mindenki egyenlő legyen a krisztusi szeretetben. Szociális költészetére találóan alkalmazható Ravasz László dr. református püspök szava: «Szabolcska

énekére megnyílik száz kapu, egy lelki város, szellemi birodalom száz kapuja azért, hogy mindenki hazataláljon, mindenki megjobbuljon és mindenki testvérré váljon.»

Szabolcska Mihály szociális igehirdetésére azonban hiába nyílik meg a «lelki város», a «szellemi birodalom» száz kapuja. Szava pusztába kiáltott szó marad. Nem talál visszhangra a gazdagoknál, akik még mindig nem jönnek el kézfogót tartani a szegényekkel. A «szellemi birodalomba» pedig behatol a gyárkéményekből gomolygó fullasztó füst, hangosan szólal meg a gép szimfóniája és felzokog benne a munkásosztály panasza. A szociális magyar költészetben ezzel újabb témakör nyílik: a munkáskérdés, amely leveldi Kozma Andor lantján szólal meg.

Leveldi KOZMA ANDOR

Magyar munkások védője

Miként Szabolcska Mihály, úgy Kozma Andor is a nemesi középosztályból jön a magyar irodalomba. A Kozma Sándor főügyész fia aki elvégzi jogtudományi tanulmányait, majd a munkáskérdés beható tanulmányozásához lát. Kozma Andor elmerül ebbe a társadalmi kérdésbe, amelyet az igazság mérlegére helyez. Rövidesen arra a meggyőződésre jut, hogy a mérlegen a hatalmasok tányérja nyomja a legtöbbet, — mert a létfenntartáson felül jóval többjük van, — míg a munkások tányérja üresen és könnyen billen fel, mert korlátlan játékszerei az előbbieknak. Kozma Andor ezért az igazság nevében a munkások védelmére siet. Szociális költeményeiben panaszt emel a törvényhozók ellen, hogy csak a parasztot becézik, — aki az anyaföldből úgymégegél, — de nem néznek a sötét műhelyekbe, a szürke gyárakba és a szegényes szobákba. Pedig a munkások millióit is észrevehetnék már egyszer, mert egy szép napon ők is megjelennek és igazságot követelnek majd a tömeg nevében.

Munkát! Kenyeret!

Hallja miként zúgolódik a tömeg, amelynek nem szent az államérdek, a hit és a faj, ha nincsen meg mindennapi kenyerere, amelyet megkíván és amely mint embert meg is illeti. Kozma belátja, hogy a világtörténelmet nem a politikusok csinálják, hanem ezek a megvetett munkások. Elragadtatva, durva ésszel csinálják és vérszennyes kézzel félrevetnek minden nagyknak vélt kérdést, mert nekik csak

két problémájuk van: a munka és a kenyér problémája. Hogy problémájuk még ma sincsen véglegesen és ember-ségesen megoldva, annak oka abban rejlik, hogy a társadalomban elsősorban az egyéni érdekek érvényesülnek, míg a közérdek ennek árnyékában teljesen eltörpül.

Krisztusi szellemet a hétköznapiakba !

Kozma a szociális probléma megoldási lehetőségét Krisztus szellemének a mindennapi életbe való bevonulá-sában látja. Nyíltan feltárja a helyzetet:

» S künn a közélet
 Forgatagában,
 Förgetegében,
 Ahol az érdek
 Harcai dúlnak
 S el-elvadulnak;
 Ahol temérdek
 Sebet adunk,
 Sebet kapunk;
 Hol az igazság,
 Ha gyöngé vérezik,
 Hol erős gazság
 Ökle megérezik;
 Hol a kenyér
 Ára verejtek,
 S néha vér;
 Hol ki-ki tűr
 És ki-ki üt,
 Hogy harcunk emberséges legyen
 S ne csupa csúfság,
 Ne csupa szégyen;
 Legyen ott Krisztus mindenütt!

**A huszadik század
kimagasló szociális költői**

Megváltó a materializmus?

A huszadik század hajnala köszönt már a világra, de az életharc továbbra is csak az önzés jegyében folyik. Krisztus szellemének diadalrajuttatása helyett a magyar társadalom új megváltóra vár, új ígét keres, amelynek megtestesülésétől reméli a társadalmi kiegyenlítődés folyamatát. Lázasan tekint Magyarország a szélrózsa irányába az új Krisztus csillaga után, amely Nyugaton tűnik fel és a demokratikus fejlődés fényét sugározza szét Európára. Marx hívei magasan lobogtatják az osztályharc gyújtó fáklyáját, amelynek fénye gyorsan elkrápráztatja a magyar társadalom vezetőit. A Nyugatról beözönlő új szellemi áramlat: a materializmus, bűvös hatást gyakorol a magyar társadalomra, amely az erkölcsöt háttérbe szorítja, úgyhogy az anyag lesz a mindenható úr. Ennek megszerzéséért folyik a harc, miközben a kapitalizmus felvirágozik és miként a tizenkilencedik században titokban, úgy most nyíltan diktál, újabb korlátokat állítva az egyes társadalmi osztályok közé.

Társadalmi korlátok és szervezkedések

A régi vezetőosztály, az arisztokrácia mellett Magyarországon így kialakul a szabadon gondolkozó, liberális osztály, amely javarészt a nagyvárosi zsidóságból regrutálódik. Ez az osztály nemzeti alapra helyezkedik és kisa-játítja maga számára a hatalmat, egészen az októberi forradalmig. Megbocsáthatatlan bűne az, hogy teljesen elbástyázza magát a többi társadalmi osztály tagjai előtt.

A liberálisokkal párhuzamosan azonban a kisemmizett munkásosztály és a sakkban tartott parasztság is szervezkedéshez lát, az osztályharc alapján. Első helyen a szociáldemokrata párt áll, amely orgánuma, a «Népszava» hasábjain erős propagandát fejt ki az uralkodó rendszer ellen. A szociáldemokratapárton kívül kialakul a magyar radikális polgári párt is, amely főleg a szellemi munka képviselőit igyekszik megszervezni és táborába tömöríteni. Kitűzött célja az általános titkos választójog kiharcolása és az agrárreform megvalósítása, hogy ezáltal összetörje a feudális plutokrata osztály uralmát.

A munkásság azonban hatalmas baklövést csinál, mert a magyar nemzeti talajt kirúgja maga alól és a Nyugatról beözönlő idegen társadalmi eszméket teszi sajátjává, a szociális megújulás reményében. A munkásság ekkor az arisztokrácia liberális pártjának egyszerű játékszere lesz és mivel nem igen működhetik jogos politikai úton, alattomos módon, gyűlöletet szítva igyekszik lerombolni a kapitalista társadalmat. Hatalomra törekvő pártiá alakul és az októberi forradalom révén a munkásság lelketlen, kalmár szellemű kufárjainak sikerül felborítani Magyarországot társadalmi rendjét és berendezkedését, de szociális megújulás helyet csak nemzeti gyászt, rombolást éskár-hozatot okoznak.

Szellemi forradalom

A huszadik század elején tehát Magyarország a külföldi eszmeáramlatok gyűjtőmedencéje, ahol az elnyomott munkásosztály képviselői új szellemben indítják meg a magyar történelem kerekét. Szellemi forradalmat jelent ez, amely társadalompolitikai térről behatol a költészetbe is, ahol a népies irány már régen kiélte magát és üres szólamná kezd sülyedni. A század új költőnemzedéke ezért megtagadja az irodalmi múlttal való közösségét és Nyugat felé fordul újabb témakörért, amelyet a szociális problémában talál meg. Az új generáció már fokozott mértékben érdeklődik a társadalmi problémák iránt, mint az előző

század költőnemzedéke. A huszadik század költőinek legnagyobb része az individualista »l'art pour l'art« eszméjével szemben, intenzíven bekapcsolódik a társadalmi rétegek kuszált szövevényébe, az embertömegek közös érzés és gondolatvilágába. Kitapogatja annak vágyait, érzéseit és megszólal az új irodalmi hitvallás, amelynek — a huszadik században — első prófétája: Ady Endre.

ADY ENDRE

Magyar zsellérek prófétája

Diósadi Ady Endre bölcsőjét szürke erdélyi falucskában, Mejentin (Érmindszenten), nádfedeles, földes-szobában ringatják. Ősrégi család ivadéka, akinek ősei a megye történelmében 1400 körül szerepelnek először, Od, Odi, Ad, Adi vagy Diósadi néven. Ady Endre szerint régi, vagyonos és rangos helyzetéből hamarosan lecsúszott a család és már a tizenhatodik századtól kezdve a jobbféle birtokos nemes úr kevés közöttük, de annál több a majdnem jobbagysorsú, bocskoros nemes. Ady családja eszerint hétszilvafás kis kurtanemes és vagyona a nyolcvanas években, tehát Ady Endre gyermekkorában nem több ötven holdnál. De ez sem valami régi, nemesi Ady-birtok, hanem Ady Endre édesanyjának, Pásztor Máriának, Kabay Gábor nevű nevelőapjától kapott birtoka, amelyen Ady Endre édesapja, Ady Lőrinc szakértően gazdálkodik. És valahányszor végigtekint birtokán — amely fölött ősi családjának tragédiája, a föld elvesztése mementó gyanánt lebeg, — felébred benne az Ady-öntudat. Tudata annak, hogy az Adyak valamikor nagybirtokosok voltak és az uralkodó nemesi társadalmi osztályhoz tartoztak, míg ő már közönséges kishemes és a bocskoros nemestől csak hajszálnyi differencia választja el. Ez az öntudat hatalmas vágyat gyújt ki lelkében: feltornászni magát őseinek társadalmi pozíciójába, kivirágoztatni a hét szilvafát és becsületet szerezni az elkoldusodott diósadi Adyoknak. Önmagát gyengének érzi erre, de abban a reményben él, hogy az Ady-családot anyagilag és erkölcsileg Bandi fia fogja majd

felemelni, ha Zaläun (Zilahon) sikerül elfoglalnia a központi főszolgabírói széket. Ebben a reményben viszi Ban' dit a carei-marei (nagykárolyi) piaristák gimnáziumába, majd onnan a zaläui (zilahi) református kollégiumba. A diák-Adyban itt alakul ki a liberális és demokrata világnézet, amelynek alapja az átvitt értelemben vett protestantizmus. Az a protestantizmus, amely — Ady Endre szavaival szólva — «nem felekezeti szellem, hanem a megtisztult liberalizmus. A szabadságnak s az ember kibékítésének szelleme. Protestálás minden sötétség és hamiság ellen...»

Wesselényi) a diák-Ady szociális ideálja

Ebben a liberális-protestáns miliőben vésődik lelkébe Wesselényi nemes mozdulata is, — amelyet Fadrusz János örökített meg, — amint kinyújtja kezét az öreg magyar jobbágy felé, hogy felemelje. A diák-Adynak ez a jobbágyfelszabadító Wesselényi lesz szociális ideálja és lassan-lassan, lélekben már ő is közeledik a társadalom legalsó fokán álló falusi zsellérhez, a földnélküli, házhelyes vagy párholdas paraszthoz. Élénk érdeklődéssel kíséri szociális nyomorúságát, amely mély hatást tesz mimóza-érzékeny lelkére. Fölbred benne a szociális öntudat és szociális gondolatait legelőször mint jogász veti papirosra Debrecenben, a kálvinista Rómában.

Szociális látomások — prózában

Szociális látomásait egyelőre prózában mondja el a «Debreceni Főiskolai Lapok» 1898 október 31-iki számában, amelyben ezt írja: «Beteg vagyok, víziókat látok... Látok egy éhes embertábort. Csoportokban harcol a kenyérért. Ott, ahol a legnagyobb darab kenyér fekszik a porban, ott legnagyobb a küzdelem. Már beletapodták a porba, már bepiszkolták vérrel és mégis milyen pokoli triumfussal rohan el vele a küzdők legerősebbike, mikor leverte versenytársait. Hogy üvölt a leverett állati sereg, hogy siratja az

elrabolt koncot! Rémítő kép.» Szociális észrevételét más helyen így írja le: «Egy szegény embert a nyomor a halálba kergetett s az utolsó sorokban, hátrahagyott levelében a gazdagokhoz fordul: ne hagyják éhen veszni a szegényt!... Dehogy hallják meg a nyomor segélykiáltását. Felfordult világ ez, mely nem egykönnyen fog észretérni! Pedig még most sokat segíthetne egy kis humanizmus, meg egy kis — demokrácia...»

Nyilvános állásfoglalás a demokrácia mellett

Ez az utolsó mondat a huszonegy éves Ady Endrének első nyilvános állásfoglalása a demokrácia mellett. Híven visszatükrözi szociális világnézetét, amely a maga teljességében Oradeán (Nagyváradon) bontakozik ki. Itt ismeri meg a radikális mozgalmat, amely a magyar társadalom kulturális, de főleg szociális elmaradottságát hirdeti. Itt találkozik először Marx, valamint Engels nevével és itt szívja magába a baloldali irányzat eszméit is.

Az örökké elégedetlen héberek, akik a zsidók világuralmát akarják előkészíteni, divatba hozzák a szocializmust, amelybe Ady Endre is belekóstol. És a huszonnégy éves fiatalember — aki e város falai között határozza el, hogy nem lesz szolgabíró és jogi tanulmányait sem folytatja, — most már minden vonalon ellenzéke a magyar életnek. Ellenzéke a magyar társadalomnak, politikának és irodalomnak egyaránt. Ezt igazolják ebből az időből származó cikkei is, — amelyek a »Szabadság« és »Nagyváradi Napló« című napilapokban jelennek meg, — amelyekből mozaikszerűen ragadok ki néhány sort, hogy megjelöljem velük Ady Endre szociális irányban való fejlődésének útját.

A szociális-Ady, hírlapi cikkek tükrében

»Lehet rajta gondolkozni, — írja a »Szabadság« 1902 augusztus 20-iki számában, — hogy a szerelem mint szorította ki a másik egyetlen örök témát: a kenyeret. Miért

ír nekem minden poéta két szép szemről, mely mennyországot ígér vagy tagad meg s mért nem ír az élet, a gyomorfűtés nagy tragédiájáról? Mért kell nekem folyton azt a régi bolond frázist hallanom, hogy: a férfi sorsa a nő, holott a férfi sorsa s a nőcskéé is a kenyér. Annak a néhány ezer embernek, aki az éhség parokszizmusában forradalmat kiáltoz, bezzeg zenghetnek most a szerelemről, mely — óh — megédesíti az élet keserűségeit«.

*

»István király országában társadalmilag még az őskorban élünk«.

»Nagyváradai Napló«, 1902 augusztus 20.

*

»A mai társadalmi viszonyok tarthatatlanok. A magyar társadalom — amennyiben lehet ilyenről beszélni, — kiskorú, műveletlen, babonás és beteg. Csaknem minden relációja igaztalan és veszedelmes. A papi és világi fejedelemké minden: babonás hagyományok rabságában tartják a polgárság millióit. A militarizmusnak, klerikalizmusnak s feudalizmusnak falait le kell rombolnunk, ha élni akarunk. Avult hagyományok, számár privilégiumok fölött győzni kell a munka érdemének s ha csökönyös konzervatívizmus, babona, önzés, felekezetieskedés, olcsó nemzetieskedés, korlátoltság élénkbe fekszenek, — hát keresztül kell rajtuk tiporni«.

»Nagyváradai Napló«, 1902 április 23.

*

»Föl kell támadniok a porladó hummanisták és enciklopédisták nagy tanításainak. Fői kell támadniok a nagy forradalmak eszméinek«.

»Nagyváradai Napló«, 1902 március 30.

*

»Ez ország társadalmának gyökeres nagy átalakuláson kellene átmenni. Igazságossággal kellene szolgálni sok-sok elnyomottnak, nyomorgónak«.

»Nagyváradai Napló«, 1902 január 12.

*

»Pár százezer ember kisajátítva tartja az országot. A nép milliói jogtalan rabszolgák.

»Nagyváradai Napló«, 1903 július 30.

*

»Góg és Magóg népét érckapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. A mi népünk ezt sem teheti. Ennek leszeli a karját, hogy a pokol kapuját ne is döngethesse, hogy nyomorékul, elüszkösödött testtel guruljon a sírba.

»Nagyváradai Napló«, 1903 július 28.

*

»Zilahtól nem messze már éhtífuszban rágja szalmaalmát az a paraszt, akinek jobbágy-nagyapját Wesselényi magához emelte...«.

»Nagyváradai Napló«, 1902 szeptember 17.

*

»A mi parlamentünk a katonasággal őrzött osztály-impérium parlamentje s nem a népé«.

»Nagyváradai Napló*«, 1903 február 22.

*

«A népet a kutya sem képviseli a parlamentben».

«Nagyváradai Napló, 1903 február 22.

*

«Az ország népe sínylődik, vért és könnyet izzad 8 vándorol kifelé».

«Nagyváradai Napló», 1903 május 1.

«Szeretett úri véreim: a serleg tele. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim?»

«Nagyváradai Napló», 1902 január 31.

*

«Mi sem anarkisták, sem gyűlölködők, sem negyvennyolcasok, sem zsidók, sem kozmopoliták, sem tudja a csoda, hogy mik: nem vagyunk. Vagyunk a radikális demokrata haladás hívői és harcosai. És ezért küzdünk a régi vármegye, a babonás, a dölyfös, a familiáris, a feu-

dális, az antiszemita, az elnyomó, az erőszakos Bihar vármegye ellen. Azaz a vármegye kiskirályai ellen».

«Nagyváradai Napló», 1903 február 27.

«Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál s a harmadiknál végre. Rangokkal, kiváltságokkal, ösdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal s a kiszipolyozó tőkével egyszerre kell végezni. Hogy? Tekintsünk Franciaországra...»

«Nagyváradai Napló», 1902 február 10.

«Ez a mi országunk kis ország s mi magyarok pláne kis náció vagyunk. Értsék meg már jóhiszeműen opportunus barátaink, hogy kis nemzetnek még lélegzetet venni is radikálisan kell».

«Nagyváradai Napló», 1902 augusztus 10.

Ady, Paris forradalmi emlékei között...

Ady radikalizmusa Parisban erősödik meg, ahol 1904 január vége óta tartózkodik. Itt amerre csak tekint, mindenütt forradalmi emlékekkel találkozik. A Musée Carnavalet-ban épp úgy, mint a Boulevard St-Germain-en, ahol a népbarát Dantonnak szobra áll. A középületek falain mindenütt a forradalom jelmondata a: «Liberie, Egalité, Fraternité!» ékeskedik. Parisban azonban ez nemcsak a középületek falaiba van bevésve, hanem már régen befejezett társadalmi tény is.

Paris, Ady Endre egész életére kiható, döntő befolyással bíró szociális és kulturális élmény. Ugyanis az, amiről ő a magyar ugaron álmodott, itt a fény és árnyék városában, sőt egész Franciaországban már régóta valóság. A feudális rendet — amely Magyarországon kezében tartja a hatalom gyeplőjét, — a forradalmak itt már régeiü leszorították az aktivitás porondjáról. Igaz, hogy «duc»-ök, «marquis»-ek, «vicomte»-ok, grófok, bárók itt is vannak még, de ezek már csak «mutatványszámok.« Még «tisztelet-

példányoknak» sem lehet nevezni őket, mert tekintélyük, mammut-birtokuk és politikai vagy társadalmi befolyásuk nincs már többé. A jog, a hatalom és a vagyon itt a harmadik rendnek, a francia burzsoáziának a kezében van, — amely leverte az 1861 március 18-tól május végéig tartó párisi kommünt, — míg Magyarországon az első és a második rend uralkodik.

Parisban a kispolgárból leválva kezd kialakulni már az osztályharcos proletár is. Ezzel szemben Magyarországon a proletár szociális és szellemi sötétségben tapogatódik, mert a mágnás-hatalom, a vármegyei uraság nem «ereszkedik le» még a harmadik rendhez sem, a negyediket pedig teljesen elhanyagolja.

Magyarország szociális elmaradottsága

És miként Voltaire a porosz király udvarában, Heine Franciaországban, Victor Hugo Jersey szigetén és Kossuth Lajos Turinban a hazájától távol, tisztábban, tárgyilagosabban látja nemzetének, társadalmának, hazájának kis és nagy hibáit, úgy Ady Endre is Parisban jobban látja Magyarország szociális elmaradottságát.

Franciaország radikális polgári demokráciájából Ady élesebben látja azt, hogy a magyar társadalom megakadt. Évszázadok óta nincsen egészséges társadalmi fejlődés, társadalmi haladás, mert a magyarság még mindig Kelet felé kacsintgat, ahelyett hogy a progresszív, civilizált Nyugat felé fordulna.

Új idők új dalai

A nyugati fény, a nyugati kényelem, a nyugati pompa, a francia polgár jóléte és a dicső múlttal rendelkező francia nemzet gazdag kultúrája elkápráztatja a huszonhét éves kismemesi, aki tüzes fajszeretettel jön Magyarországba, hogy az egyetemes magyar ügy apostola legyen. Kítűzött célja az, hogy a harmadik rendet — amelyhez a leg-

közelebb áll és amelyhez a legközelebbnek érzi magát, — Magyarországon ugyanolyan anyagi és szellemi magaslatra emelje, mint amilyen magaslaton a francia polgárság áll. Verecke híres útján jön a francia szimbolisták hitvallásával és Dévénynél tör be új idők új dalaival. A nyugtalan, szélsőségre hajló temperamentumú Adyt — aki szinte középkori kényúr és mégsem tud beilleszkedni a kapitalista társadalomba, — az itthoni állapotok elbírálásánál elragadja a szenvedély tüze.

Ostorozó próféta

Versben és prózában egyaránt kegyetlenül ostorozza a magyarságot és a kapitalista társadalmat. A politikában a pártpolitika rövidlátó és dühöngő erőszakosságát kifogásolja. Kifakad amiért új irodalmi hitvallását, a szimbolizmust nem értik. Elkeseredettségében Budapest helyett Parisról, a magyar föld helyett pedig Nyugatról ír dicsőhimnuszokat. Időnkint még el is káromkodja magát magyarosan és prófétai meglátással jóslgatja Magyarország összeomlását.

A naturalista hangja miatt kiebrudalt költő

Logikus és lélektanilag nagyon könnyen érthető, hogy az állandóan ostorozott magyar nemzet legfelső társadalmi osztálya, sőt még a polgárság is elzárkózik előle. Nem azért amiért ostorozza a magyarságot büneiért, hanem azért ahogyan ostorozza a magyarságot büneiért. Hiszen Zrínyi Miklós, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Széchenyi István gróf és Prohászka Ottokár is lerántották a leplet a nemzeti kokárda mögé rejtőzött üres, tartalmatlan magyarságról. Bátran szemébe mondták ők is a nemzetnek a speciális magyar vétkeket, bűnös mulasztásokat és mégsem fordult el tőlük a magyarság. De az ő nemzeti vagy társadalmi kritikájukban nem is volt meg az a szemtelen, pöffeszkedő, egocentrikus, gőgös, dacos, forradalmi Ady-hanghordozás.

Ez a goromba, nyers, naturalista hang az, amiért senki sem vesz tudomást Adyról és költészetéről. Aki pedig mégis tudomást vesz létezéséről, az siet rányomni a nemzetköziség és magyartalanság megszégyenítő bélyegét. Hiába dalolja:

«Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié».

Hiába akarja magát megmutatni, végzetesen félreértik. Szatirikus hazafias versei pedig — amelyekben bámulatos magyar dac lángol, — még jobban elmérgesítik helyzetét. És a végtelen fajszeretettői áthatott Gög és Magóg fia — aki kiábrándult már Istenből, Életből, Háborúból, Mámorból, Politikából, Nőből, Pénzből, — most végleg kiábrándul a magyar társadalomból is. Patologikus érzékenysége nem tudja elviselni a vádakat — amelyeket ő alaptalanoknak tart — és ezekért bosszút esküszik.

A társadalmi osztályával meghasonlott Ady

Az önmagával már régen maghasonlott Ady most meghasonlik társadalmi osztályával, a kisenemességgel is és olyan táborot keres, amelyen keresztül az álmosoknak és magyarkodóknak csúfolt mágnás és polgári osztályon bosszút állhat kisenemzéséért. Olyan táborot keres, amelynek mindenegybes tagja ugyanolyan elkeseredett mint amilyen ő, ugyanúgy érzi társadalmi elnyomatását, kiebrudaltságát mint ahogyan ő érzi és végül ugyanolyan fanatikus gyűlölője a feudális Magyarországnak, mint amilyen ő. Ez a tábor a szocialisták tábora, amelyben félműveit munkásvezérek ébresztgetik már az osztályöntudatot. Ady lelki szövetséget köt a szocialistákkal és aktív harcosként lép soraikba, mert kizárólag az ő forradalmuktól várja a magyar társadalom álmos szemének felnyílását.

A szocialisták táborába Révész Béla szocialista érzelmű barátja, a «Népszava» titkára és irodalmi szerkesztője vezeti be Adyt, akit arra kér, hogy a munkások ré-

szere is írjon verseket. A fórum és pódium nélkül maradt Adyknak jól esik most maga mögött érezni a szocialisták orgánáját és rövid időn belül Budapestről, Parisból, Rómából, Metentiről (Érmindszenttől), szanatóriumokból, mindenholnan küld szocialista ízű verseket a «Népszava» szerkesztőségének. Szocialista költeményeiért szerény, de biztos díjazást kap és Ady részben ezért is lesz hirtelen szocialista költő.

Ötven proletárdal

Úgyzólván megrendelésre írja szocialista verseit, amelyek közül ismertebbek a következők: „A Délibáb üzenete”, „Dózsa György unokája”, „A grófi szerűn”, „A legszentebb csók”, „Emlékezés Táncsics Mihályra”, „Az utca éneke”, „Az őszi rózsák”, „A csillagok csillaga”, „Új várak épültek”, „A vörös nap”, „Vörös szekér a tengeren”, „Dózsa György lakomáján”, „A kürtösök szava”, „Magyar jakobinusok dala”, „Pannónia grófnő szekere”, „Menekülés úri viharból”, „Proletár fiú verse”, „Az Isten harsonája”, „A könnyek haszna”, „Rettegésben a falu”, „Küldöm a frigyládát”, „Álmodik a nyomor”, „A Rotschildék palotája”, „A ma kiebrudaltjai”, „Csák Máté földjén”, „Anya és leánya”, „Bús Ahasvérok májusa”, „Itt a bozótban”, „A márciusi Naphoz”, „Történelmi lecke fiúknak”, „Barangolás az országban”, „Az izgága Jézusok”, „Gyűlölet és harc”, „Még egyszer jönne”, „A Május: szabad”, „Búgnak a tárnák”, „Fölszállott a páva”, „A Hadak útja”, „Ének aratás előtt”, „A kenyér”, „A tavalyi cselédekhez”, „Új magyar bukolika”, „A magyar tanítókhöz”, és „Csaba új népe”.

A magyarországi szocialistákhoz közel ötven verset ír Ady aki kezdetben palástolja szocialista érzelmeit, majd leveti palástját és a maga egész valóságában mutatja meg forradalmi énjét. A búzakalászokat ringató ékes nagyalföldi magyar róna fölött most feltűnik hirtelen Ady álarc nélküli, igazi, forradalmi vörös arca, amelyre érthetetlenül tekint

föl a magyar föld népe. Pedig Ady, Dózsa György unokájának, népért síró, bús, bocskoros nemesnek vallja magát és Dózsa szellemével, parasztforradalommal akar segíteni a föld rongyos ruhájú és korgó gyomrú proletárjain. A parasztforradalomba vetett erős hitéről zsellér-verseiben tesz vallomást és ezekben a következőket írja:

«Dózsa György, Dózsa György
Csak Dózsa Györgynek
Vörös póri szekerét tolják
Ma minden vallott nagy motollák,
Vallások, rítusok, hitek».

«Egyszer volt itt forradalom,
Hites igaz forradalom,
Rendet, igazat csináló . . .

Egyszer volt.....
De.....
Jönnie kell új Dózsa Györgynek
S fog is jönni».

«Lesz új vezér és új Dózsa,
Sebő pajtás ne köpködj: megvált
Bennünket a Dózsa trónja».

Dózsa György, a szocializmus szentje

Dózsa Györgyöt, a tüzes székbe ültetett és mártírhaltalt parasztvezért mint a szocializmus szentjét állítja Ady a vörös nyakkendő elvtársak elé, akikbe gyűlöletet önt az ezeréves magyar hagyományok és a konzervatív úri osztályok tagjai ellen. „Tanuljatok gyűlölni Zola Emiltől — hirdeti Ady. Gyűöljétek mindent, ami a haladó világkerékre ráfekszik. Sötétséget, bigottságot, impotenciát, Nem a szeretet fogja megváltani a világot, hanem ez a nagy gyűlölet, mert ez a gyűlölet: világosság...”

Ez a gyűlölet fűti Adyt amikor ódát ír a „Vörös

Nap"-hoz, amelynek lángjától várja az arisztokraták, a gazdagok és a meggazdagodott zsidók pusztulását, hogy helyüket a latifundiumok és hitbizományok közé ékelte, mellőzött, dolgos magyar zsellérparasztok foglalják el. Le akarja verni a klerikalizmust és szét akarja törni a hűbéri bilincseket, mert szerinte, ha a társadalomban nagy az erkölcstelenség, annak a klerikalizmus és az osztályuralom az oka.

Amilyen gyűlölettel izgat Ady a mágnás-rend ellen, olyan szeretettel emlékezik meg szocialista verseiben a grófi szerűn zokogó koldusokról, a Csák Máté birtokán éhező proletárokról, valamint a táblabírák földjén szenvedő, robotot teljesítő munkásvezér Táncsics Mihályról. Rajta keresztül látja Ady a huszadik század magyar paraszt-társadalmának minden szenvedését. És ideálja ezután már nem a Csaba legendás népe, hanem az ezer évig elnyomott, szegény magyar nép, amellyel közösséget vállal. A magyar föld proletárjait véreiből valóknak mondja és a szocialistákkal száguld, vív, ujjong a lelke.

Ady, a szocialista társadalompolitika irodalmi képviselője

Mindjobban megtetszik neki a szocializmus, amely az országban már divattá kezd lenni. Irodalmi képviselője lesz a szocialista társadalompolitikának és versben, prózában egyaránt lelkesedik a szocializmusért. A „Szocializmus” című tudományos folyóiratban, „Irodalmi háborgás és szocializmus” című cikkében ezt a nyilvánosság előtt is bevallja, amikor így ír: „Gazdaságilag a legokosabb isten se tudná, mikor szabadít fel bennünket a szocializmus, de lelkeinket kezdi már szabadokká tenni, még a mi lelkeinket is, a mi szegény magyar lelkeinket is.” Révész Bélának pedig lelkesedve mondogatja: „Mindennél többre becsülöm, ha a szocialisták szeretnek.”

A valóság azonban az, hogy a bosszútól lihegő Ady „mindennél” többre becsüli, tehát túlbecsüli a szocialisták

szeretetét amely csak látszólagos és nem őszinte. Nagyon jól tudják a szocialisták, hogy Ady csak bosszúból ragaszkodik hozzájuk és csak bosszúból túlozza a mechanikus egyenlőség elvét is. Hiszen Adynak tulajdonképen csak felületes ismerete van a szocializmusról. Mert Ady csak érzi a szocializmust, de nem tudja azt. Nem tudja a szocialista dogmatikát és ezért mindig csak általánosságban, szimbolikus frázisban ír a szocializmusról. Egyik ilyen frázisa például az is, hogy: „A szociáldemokrácia semmi egyéb, mint a megtisztult liberalizmus. A megtisztult protestantizmus. A megtisztult kereszténység.”

Ady konkrétum nélkül ír, mert csak a felületen úszkál és nem tud elmélyülni a szocializmusba. Nem tud leszállni annak mélységeibe, mert sohasem közeledett még őszintén, meggyőződésből a szocializmushoz. Ezért őt nem is érdekli az, hogy a szocialisták az individualizmussal szemben a közösséget tekintik minden jog forrásának. Azzal sem törődik, hogy a szocialista társadalomban az egyének nem lesznek olyan jogai amelyek önértékességéből, emberi természetéből származnak. Mégis magasan lobogtatja a szocialista zász'ót, csakhogy alatta lásson valakit, aki vele tart és sorsot vállal vele kivetettségében.

Gyanús szocializmus

Felületes szocializmusa azonban hamar feltűnik elvtársainak is és kétségbevonják Ady szocialista voltának valódiságát. Egyesek a burzsoázia költőjét látják benne és tövissel koszorúzzák, mások a magyarországi szocialisták apostolát vélik felismerni benne és babérral koszorúzzák. Bresztovszky Ernő szocialista a „Népszava” hasábjain tárca formájában méltatja Adyt, ugyanakkor Csizmadia Sándor szocialista kö tőcske féltékenységből hevesen támadja. Dicsérik és átkozzák, védik és támadják, míg végül egy Neumann nevű munkás fel nem teszi a kérdést, hogy műveiben megnyilatkozó ideológiája szerint, szocialista vagy polgári költő Ady?

Polgári vagy szocialista költő Ady?

Erre a kényes kérdésre írást-tudók és írást nemtudók egyaránt igyekeznek feleletet adni, úgyhogy a témáról ellentétes vélemények alakulnak ki, amelyekből heves vita keletkezik. Ez az érdekfeszítő, izgalmas vita még ma sem ért véget és így a szocialista Ady helye még ma sincsen végleg megállapítva az irodalomban, mert esztétáink és szociológusaink véleményei, az Ady-átértékel esnél világ-szemléletük szerint megoszlanak.

Böloni György — aki Ady Endrének úgyszólván leg* benső barátja volt — például azzal dicsekszik, hogy Ady szocialista költő és erélyesen tiltakozik az ellen, hogy az úri osztály a maga számára sajátítsa ki Adyt. Ezzel szemben Révész Béla — aki ugyancsak jóbarátja volt Adynak és akin heresztül jutott el Ady a szocialisták táborába, — tagadja, mintha Ady szocialista lenne. Ugyanakkor Szabó Dezső kardot von Ady szocialismusa mellett, míg Makkai Sándor cluji (kolozsvári) református püspök, a kiváló író és esztéta azt bizonyítja, hogy Ady származásánál és természeténél fogva távol állott a szocializmustól. Schöpflin Aladár, az illusztris magyar kritikus bevallja őszintén Ady szocializmusát, míg Sík Sándor a jeles szegedi piarista pap-költő kétségbevonja Ady szocializmusának eredetiségét és őszinteségét. És most felmerül a kérdés, hogy az Ady-magyarozók közül vajjon kiknek adjunk hitelt? Azoknak akik tagadják, vagy azoknak, akik bevallják Ady szocializmusát? Én, mint az igazság napszámosa, magyar felelősség-érzettel merem állítani, hogy azoknak kell hitelt adni, akik bevallják, hogy Ady szocialista költő. Hiszen Ady is bevallja ezt, amikor a szocialisták kétségbevonják szocialista voltának őszinteségét. Hitvallásként küldi el Parisból «Küldöm a frigyládát» című versét, amely 1909 január hetedikén jelenik meg a «Népszavában». Ebben a versében Ady így vall:

«Szívem küldöm, ez ó frigy-ládát
S kívánok harcos, jó napot.

Véreim, ti dübörgő ezrek,
 Tagadjátok meg, mégis-mégis
 Én a tiétek vagyok.

Kötésünket a Sors akarta,
 Nem érdem, nem bűn, nem erény,
 Nem szükség, de nem is ravaszság:
 Helóta nép, helóta költő,
 Találkoztunk ti meg én.

Ha nem láttok testvéreteknek,
 Megsokasodnak a redők
 Bús homlokomon és lelkem táján,
 De még mindig ifjan állok meg
 Bősz Júdásaim előtt.

Még csak mártír-fényt sem akartam,
 Csak amiről a Sors tehet:
 Odaadni magamtól, szépen,
 Ezt a nem kért, kicsúfolt semmit,
 Forradalmas lelkemet.

Ti étek vagyok, mindegy most már,
 Hogy nem kellek, vagy kellek-e».

Meggyőződéses szocialista Ady?

Eszerint mégis csak szocialista költő Ady, de meggyőződés nélküli szocialista. Reá is alkalmazható az a jellemzés, amelyet saját maga írt Jehan Rictusról, a szegények költőjéről: „Dehogy is szocialista Jehan Rictus!... Betegebb, finomabb, szenvedőbb, modernebb, mintsem az legyen. Ő sokunknak, lelke. A nagy vágyak, nagy érzések és nagy ideák rongyos, halálra fárasztott, de hős és szomjas fejedelme, aki nem tud trónushoz jutni. Mi ez a trónus? Hát mi a mai élet trónusa? Kényelmes, szőnyeges puha lakás, divatos ruha, gazdag konyha, automobillal, szép asz-

szonyok, pezsgők, likőrök stb. És pénz, sok pénz. Jómód, csók és mámor. Jehan Rictus részesedést kíván mindabból, amit a modern élet egy embernek nyújthat.”

Mindezt egész nyugodtan elmondhatja magáról is Ady — a vágyak legszomjasabb magyar fejedelme, — bizonyítékául annak hogy a szocializmus neki csak ugródeszka a modern élet trónusához: a Nőhöz, a Mámorhoz és a Pénzhez. Ady legalább is ezt várja a szocializmustól, illetve az ő szocializmusának ez a gyökere és nem a szocializmus helyességéről való meggyőződés.

És ezek után lehet-e még meggyőződéses szocialistának nevezni Adyt? Azt az Adyt, aki közel ötven proletárdalt ír, de ugyanakkor dölyfösen mondogatja Révész Bélának: «Te, az Andrásyak még béresek voltak, amikor az én őseim már nemes emberek voltak...»?

Lehet-e meggyőződéses szocialistának nevezni azt az Adyt, aki a proletárokat véreiből valóknak mondja, miközben nemesi származásával kérkedik?

Lehet-e meggyőződéses szocialistának nevezni azt az Adyt, aki fel akarja gyújtani a ódon vármegyeházát, aki a vármegyei rendszert állandóan támadja, közben azonban a főszoigabírói székbe vágyódik?

Lehet-e meggyőződéses szocialistának nevezni azt az Adyt, aki csak akkor támadja az úri osztályt, amikor megrovidítve érzi magát, aki a szocializmust csak ütőkártyának használja fel a társadalom történelmi rétegével szemben?

Lehet-e meggyőződéses szocialistának nevezni azt az Adyt, akinek szocializmusából éppen a meggyőződés hiányzik?

Ezekre a kérdésekre még az öntudatlan szocialista is csak azt felelheti, hogy: nem! nem! soha!

Hogy Parisban figyelemmel kíséri Jauré-nak «L'Humanité» című szocialista lapját? Hogy a szabadkőművesek radikális lapjának a «Világ»-nak és a Galilei Kör tagjainak verseket küld? Hogy Parisban a folyóiratok közül különösen a «Mercure de France»-ot kedveli és amikor Budapesten él elő is fizeti? Hogy ebből és a «Huszadik Század» című

folyóiratból főként a nemzetközi társadalomtudományi cikkek érdeklék? Hogy Jehan Rictus verseiből fordít? Hogy Achim András a fogházra ítélt békéscsabai parasztvezér a barátja? Hogy figyelme kiterjed a Társadalomtudományi Szabad Iskola, a Reform Klub és a Választójogi Liga működésére is? Hogy tizenöt esztendőn át ébresztgeti a forradalom szellemét? Hogy a radikális párt összereli a baloldali polgári erőket, kongresszust hív össze és a végrehajtó-bizottság fővárosi taglistáján ott szerepel Ady neve is?

Ezekből még nem lehet arra következtetni, hogy Ady meggyőződéses szocialista! Hiszen Ady még a meggyőződéses szocialista proletárban is csak az osztályuralom és a feudalizmus ellenségét szereti, de sohasem a proletárt, a szenvedő embert. «Szánja a fene az embert — írja 1914 őszén Hatvány Lajosnak, — én egyszerűen útálom».

Sokkal nagyobb egoista Ady, minthogy a tömeget, különösen a proletártömeget szenvedéséért őszintén, önzetlenül szeresse. Hiszen ennek a proletártömegnek a szenvedését — úgy ahogy szocialista verseiben megénekli, — soha át nem érzi. Hol is érezné a proletár nyomorát? Az oradeai (nagyváradi) Em ke-kávéházban? A budapesti Három Hollóban? Talán a párisi diáknegyedben lévő Café Clunyben? Vagy a Boulevard de Capucinus-en, a mai Hotel de Paris helyén lévő Grand Café-ban? Esetleg a Café de la Paix-ben? Vagy a Luxembourg-kert melletti Café Gambinusban? Vagy talán Monte-Carlo ha zárd játék-termeiben? Itt nem fordulnak meg proletárok! Itt nem láthatja nyomorúságukat! Ady pedig sohasem él proletársorsban és közvetlen kapcsolata sincsen a proletárokkal, úgyhogy a proletárnyomorról nincs személyes szociális élménye. Hogy ennek ellenére mégis olyan agitatori hangon ír a proletárokról és a proletároknak?

Ennek magyarázata Ady alkoholszenvedélyében rejlik. Ezt ma már nem lehet eltitkolni, mert ma már az újnemzedék is tudja, hogy Ady proletárdalainak hetvenöt százalékát a bor hatása alatt írta. Ezért olyan bátor, sőt helyen kint már vakmerő is a hangja. Mert az alkohol kitüzesíti

az Ady-szívet és a zseni most hatalmasnak érzi magát. Kivirágzik forradalmi énje és a vérbeli forradalmár-Ady, a született ellenzéki-Ady most kiéli magát a lázongásban. De csak a lázongás külső tüzeiben, mert a forradalom belső eszmei tartalma most nem érdekli őt. És ez az, ami megkülönbözteti Ady forradalmiságát Petőfiétől. Mert amíg Petőfinek a forradalom az eszme diadalra juttatását jelenti, addig Adynál a forradalom csak önmagáért való, »revolution pour la revolution.« És amíg Petőfi politikai forradalmár költészetében több a szociális érzés megnyilatkozása mint a politikum, addig Ady szociális-forradalmár költészetében több a politikum, a ravaszság mint a humánus, a karitás, egyszóval a szociális érzés.

Ez a hű portréja a meggyőződésnélküli szocialista-költő Adynak, aki amikor forradalmi transzban van, vízió-szerűen megjósolja a magyar társadalom és a magyar nemzet katasztrófáját.

Szocialista és bolsevista agitáció a fronton

Szavai valóra is válnak, mert kitör a világháború forgószele, amely alapjában, mélyen megrázza a magyar társadalmat. Négy esztendeig tart a rettentő vérontás, miközben a szocialista és bolsevista agitáció kikezdi már a front szellemét is. Az orosz fogságból hazatérő és a keleti hadszíntérről átszállított csapatok legénységei megfertőzve a bolsevizmustól, a ki nem elégitő élelmezés miatti országos elkeseredést és a hadvezetőségbe vetett bizalom leomlását izgatásra használják fel. Ennek következménye az, hogy a békével hitegetett katonák között felbomlik a fegyelem és a lövészárkokban a pótcsapatok zendülései úgyszólván napirenden vannak. Az éhes gyomrok korgása túlharsogja a vezényszakat és a katonák egymásután térnek haza a harctérről. Útközben portyázó csapatokként fosztogatnak, míg a hazai zsidó kapitalisták ugyancsak „halásznak” a zavarosban és egész életre szóló vagyionokat harácsolnak össze.

Az októberi »őszirózsás-forradalom«

Közben a visszás társadalmi helyzetet a szocialisták felhasználják arra, hogy régi álmukat és célkitűzésüket megvalósítsák. És 1918 október 31-én, Ady szemeláttára már kibontakozik a vérnéküli forradalom.

A forradalom magva — amelyet tizenöt esztendőn át szórt a magyar barázdába — végre kikelt és őszirózsává nőtt. És ez az őszirózsa ott díszlik most mindenkinek a kalapján, gomblyukában és kezében. A Magvető pedig ott áll háziura, Pfeiffer Ernő doktor, Veres Pálné uccai lakásának erkélyén és onnan szemléli a forradalmasított tömeget, amely a térparancsnokság épülete előtt hullámszik...

Erkélyével szemben, az ucca közepén, Csáktornyai Zoltán a fiatal festő szónokol, aki amikor megpillantja az erkélyen tartózkodó Adyt, feléje fordul és mint az új idők új dalnokát köszönti. A tömeg pedig örömmámorában őszirózsákat röpít Ady felé és lelkesen ünnepli a forradalom előkészítőjét.

Adyt mélyen meghatja ez az ünneplés, ez a forradalmi láz, amely úrrá lett a szocialistákon. De este — amikor tudomására jut, hogy Tisza István grófot Hermina-úti villájában meggyilkolták, — belátja már, hogy ez a forradalom nem az ő forradalma. Mert olyan forradalomról, amelyhez embervér tapad, sohasem álmodott. Hiszen neki a forradalom csak jelszó volt és sohasem gondolt véres valóságra.

A magyar történelem kerekét azonban már nem lehet megállítani. A forradalom elindította és most fékevesztetten forog...

1918 november 13-án IV. Károly király eckartsaüi nyilatkozatában visszavonul az államügyek intézésétől és november 16-án már kikiáltják a népköztársaságot.

Ez alkalomból az országháza kupolatermében nagy manifesztáció van, amelyen megjelenik Ady Endre is. De nem azért, mintha forradalmi ünnepet kívánna ülni vagy meggyőződését akarná ezzel dokumentálni, hanem azért,

mert attól tart, hogy betegsége miatt megfeledkeznek róla. Jászi Oszkár azonban számontartja Adyt és ajánlatára november 18-án úgy a kormány mint a Nemzeti Tanács elhatározza, hogy közös deputációt küld Ady Endre Veres Pálné uccai lakására.

Tisztelgés a forradalom úttörője előtt

A küldöttség meg is érkezik Ady lakására, ahol Hock János a következő szavakkal üdvözli a forradalom költőjét: «A Nemzeti Tanács megbízásából a magyar népköztársasági kormányzó hozzájárulásával jelentünk meg Előtted, hogy most mikor Magyarország örömmáorban ünnepli az újjászületett nemzeti életet, akkor milliók lelkesedésének visszhangjaként köszöntsünk Téged, az újjáalkotás előkészítő trombitását. A népköztársaság a nemzet háláját rója le irántad, mert úttörő előmunkása voltál az emberiség szebb hajnalhasadásának. Áldjon meg az Isten értei»

Ezután Hatvány Lajos báró felolvassa és átadja Adynak a Nemzeti Tanács és a kormány üdvözlő iratát, amelyben többek között ez áll: «Ebben az országban a Te utadon akarunk járni, s kívánjuk, Ady Endre, testvérünk, barátunk, hogy mihamarább gyógyultan, sokáig járhasd velünk ezt a nyílt utat, amelyet Te törtél meg, melyen mint hív csatlósaid, boldogan járhatunk, mint oly rég megszoktuk, utánad, mindig csak utánad».

A Nemzeti Tanácsnak ezen kitüntető látogatása — amely mintegy a forradalom hivatalos költőjévé avatja — azonban nem okoz már örömet neki. Inkább csak fárasztja és amikor a ceremónia befejeződik Hatvány Lajos báróhoz fordulva így panaszkodik:

«Azt hiszik, nekem elég ez is!»

Most már sajnálja, hogy a szocializmus trambolinjára ugrott. Most már sajnálja, hogy elindította a forradalmat. De ezen a baklövésén segíteni — most, amikor a forradalom napról-napra erősödik — már nem lehet.

Ady, a szocialisták halottja

1919 január 11-én Károlyi Mihály grófot köztársasági elnökké választják; tizenhat napra rá pedig, a halállal küzködő Ady Endre, Budapesten a Liget-szanatórium hófehér ágyán, mindörökre lehunyja, nagy, dióbarna szemét. Adyt a szocialisták a maguk halottjának tekintik és a Nemzeti Múzeum nagy csarnokában ravatalozzák lel. Innen temetik azután forradalmi zűrzavar közepette, mert a rend fentartását a szocialisták nem a rendőrségre, hanem a munkásokból alakult védő-őrségre bízták. Az Értől elindult énekes Vazul így a szocialisták kísérete mellett fut be a szent, nagy Óceánba és mit sem tud már a február huszadiki kommunista lázadásról.

A 133 napos rémuralom

Nem tudja azt sem, hogy pokoli, vörös fényben úszik Budapest, mert 1919 március 21-én megalakul a tanácsköztársaság és kikiáltják a proletárdiktatúrát. Hogy Ady mindezekről már semmit sem tud, az a szocialistákra nézve nagy szerencse, mert ha Ady még élne most és látná a magyar szovjet vandalizmusát, bizonyára széttépné és elégetné mindazokat a verseket, amelyeket a szocialista proletároknak írt és amelyekkel a forradalom szellemét ébresztgette. És ezen cselekedete érthető is lenne, mert Ady parasztforradalmat várt és nem kommunista forradalmat. Ő az új Dózsa Györgyöt várta és nem a magyar «Lenin-fiúkat», akik most szabadon fosztogatnak és szabadon gyilkolnak.

Hála Istennek, csak 133 napig tart ez a vörös rémuralom, mert az ellenforradalmárok fegyelmezett, bátor «fehér csapatai» megtisztítják Budapestet a barbár «Lenin-fiúktól» és igyekeznek a széthullott magyar társadalomban visszaállítani a rendet és a nyugalmat. Majd 1920 június 4-én beteljesedik Ady Endre régi jóslata: az ezer éves magyar állam összeomlása.

A termelés racionalizálásai

A trianoni békeszerződés után az európai társadalom ráeszmél arra, hogy a háború nemcsak hogy nem oldotta meg Európa régi szociális problémáit, de az újaknak egész lavináját indította útnak. Egyrészt felborult az egész termelési rendszer, amely túlprodukciónhoz vezet és világválságot okoz, másrészt pedig, Európában megszületik a termelés racionalizálásának rendszere, amely a termelőképességet egészen a maximumig fokozza, hogy ezáltal az egyes produktumokra eső költségeket a minimumra nyomja le. Ugyanakkor az iparban és a mezőgazdaságban a gépek nagyarányú alkalmazása és a munka tudományos beosztása miatt csökken a munkáslétszám. Ez természetesen sírásója a fogyasztóképességnek és megteremti a munkanélküliek millió és millió hadát.

Új humanizmus tüze

A munkanélküliek gyors elszaporodása, a háború kegyetlen öldöklése, a forradalom embertelensége, a szociális nyomor és a gépek térhódítása végre önmagára ébreszti az embert és tudatára ébred annak, hogy ő tulajdonképpen szociális lény. És ez a szociális öntudatra ébredt ember — aki a lövészárkokban úgyszólván gyermekfővel élte át a népek vércirkuszát és így a saját akaratán kívül esett a nyomor rettentő mocsarába, — a mai Magyarországon eljut egy új humanizmushoz. Ennek a »negyedik nemzedék«-hez tartozó embernek szemében az ember már nem a politikai célok eszközt vagy forradalmi programok sakkfiguráját jelenti, hanem az emberi, nemzeti és társadalmi szolidarizmushoz visszatérő lényt jelenti. Ez az új magyar nemzedék egy szent, nagy tüzet gyújt ki, amely a szociális igazságosság fényét szórja a magyar társadalomra.

Ezt a tüzet a forradalmi magyar katolicizmus táplálja, amely elszántabb harcot kezd a materializmus és az öncélú kapitalizmus ellen. És a kapitalizmus internacionálé-

jávai most már nemcsak a dolgozók III. internacionáléja áll szemben, hanem a szociális öntudatra ébredt, megújított kereszténység IV. univerzális internacionáléja is, amelyben helyet foglal a magyar katolicizmus. Ennek a magyar katolicizmusnak a forradalmisága azonban nem politikai jellegű, hanem egy belülről működő, szociális lelki-forradalom.

Forradalmi katolicizmus

A katolikus magyar lélek forradalma ez az új, igazabb, szociálisabb és keresztényibb Magyarországért. Olyan Magyarországért, amelyben nincsen ötmillió szegény magyar ember és amelyben a magyar proletár forradalom nélkül is felemelkedhet. Olyan Magyarországért, amelyben nincsen helye osztálygögnök és amelyben az egyes társadalmi osztályok között nincsenek elválasztó falak. Olyan Magyarországért, amelyben az önzésbe elmerült burzsoá-kispolgár típusát az új, magyar »homo christianus« váltja fel és amelyben a magyar fellah emberhez és magyarhoz méltó életet élhet. Olyan Magyarországért, amelyben a magyar munkásnak nem kell éhbérért dolgoznia és amelyben a jövedelemmegoszlás igazságos alapokra van helyezve.

A katolikus magyar lélek forradalma ez olyan Magyarországért, amelyben végrehajtják az egészséges és igazságos földbirtokreformot és amelyben megszüntetik a bankokrácia és a kartelek korlátlan diktatúráját. Olyan Magyarországért, amelyben nem a zsidó tőke dirigál és amelyben az érvényesülésnél nem a protekció vagy a nepotizmus, hanem kizárólag a tehetség, a tudás és a megbízhatóság számít. Olyan Magyarországért, amelyben az „öreg urak” hetvenöt éves koruk *előtt* is átadják helyüket a magyar újnemzedéknek és pozíciójukhoz nem ragaszkodnak görcsösen egészen a haláluk órájáig. Olyan Magyarországért, amelyben nincs már többé nyílt választás, amelyben nincsenek álláshalmozók és végül, amelyben a diplomás fiatal magyarok millióit nem kell a munkanélküliek listájára felvenni.

A katolikus magyar lélek forradalma ez azért, hogy a közszellem és a lelkeség az eszmék értékrendjének megváltoztatásával, teljesen átalakuljon. Igazi, szent forradalom ez, mert világnézeti átalakulást, új életmegismerést és új életelveket hirdet. Krisztusi revolucionarizmus ez az újpogány Magyarország likvidálásáért és a keresztény, szociális Magyarország megteremtéséért.

Prohászka Ottokár szociális szelleme

A keresztény, szociális Magyarország megteremtése érdekében főleg Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök, a »magyar Pascal«, a nagy szociális apostol fejt ki elismerésreméltó munkásságot. «A gazdasági állapotok fogcsikorgató diszharmóniáját kell harmonizálni, — hirdeti a püspök — attól aztán egy emberségesebb és egyszersmind keresztény élet indul el.» De nemcsak prédikál, hanem kimegy még az amerikai magyar munkások közé is, majd amikor hazatér, példaadó szociális cselekedetekkel, szóval és tollal küzd a magyar munkás érdekeiért.

Jelszó: »Félre a kapitalizmussal!«

»Félre a kapitalizmussal, ez a jelszó« — írja az egyik helyen. Máshol pedig ezt mondja: »A szociáldemokrácia nagy tévedés, öldöklő méreg, tagadja a lelket. Sötét dogmatikája van, amelyben az ördög a tőke, a kapitalizmus az ősbűn, az osztályharc a megváltó.« »Ez a föld — mondja a püspök — a dolgozó, termelő népé legyen, s úgy legyen felosztva, hogy minél több szabad munkáscsalád élhessen rajta.« A kigazdabirtokrendszer mellett Prohászka a munkásság mentsvárát még a keresztény alapon való szervezkedésben látja.

Praktikus kereszténységet, valamint erkölcsi és szociális megújhodást hirdet Prohászka és ezen programját magáénak vallja az utána felsorakozó katolikus új költő nemzedék is, amelyre az ő szociális igehirdetése nagy befolyást gyakorol. Prohászka belső meggyőződéssel hirdeti,

hogy: »Igazi társadalmi missziójuk csak azoknak lesz, kikben a lélek nemcsak ösztön és természet, nemcsak szenvedés és szenvedély, hanem akikben a lélek erény és szeretet; missziójuk csak azoknak lesz, akikben a szenvedést és szenvedélyt egy felsőbb törvény mérsékli, akikben az ösztön magas erkölcsiség s nagy ideálok uralma alatt áll, más szóval, akikben az embertársakért való hevülés nemcsak tömegérzés, nemcsak felzaklatott részvét, hanem erény és akiknek társadalmi érzésük magas, erkölcsi kultúra.« Ezzel a magas erkölcsi kultúrán alapuló társadalmi érzéssel Sík Sándor, az egyszerű Kalazanti-szerzetes fut be a szociális magyar költészetbe.

SÍK SÁNDOR

A szociális és erkölcsi megújulás költője

Sík Sándor tipikus példaképe az intellektuális költőnek, aki a kegyesrendi Kolostor négy fala között arról elmélkedik, hogy miként lehetne kialakítani a magyar társadalomban az új embertípust: a szociális embert. Még nincsen közvetlen, tapasztalata arról a hatalmas akadályról, amely útját állja a szociális embertípusnak a társadalom egész vonalán való kialakításának. Egyelőre csak hallásból szerez tudomást erről a hatalmas akadályról: a nyomorról, amelyet közelebbről a gyóntatószékben ismer meg:

«És jönnek, négyen, nyolcan, tízen,
Véres flotta fekete vízen,
Reggel és este és minden órán
Csókolni szegény viola stólám.
Lihegve mind elém omol
A vérző mély embernyomor:
Koldulni hullott kényes régi princek,
Apadt szemek és roskadó gerincek,
Pogányok, akiket bálványaik megöltek,
És véresmosolyú mártírok,
Akiket törvény kerékbe törtek.
Eleven múmiák, emberi lárvák,
Kikből a lélek tovaszállt,
Kik virrasztanak halott ideált,
Aszott magányosok, keserű árvák,
És keserűbb, aszottabb, árva párok,
Kiknek a vére cseppenként szivárog, —
Ezer sikoly és százezer fekély:
Emberkönny-és vér-óceán, amely ajkamig ér!»

S. O. S.-t kiált a nyomor...

A nyomor vészkiáltása áttör most már cellája falán is és az eddig «magányos remete» bekapcsolja magát az emberi társadalom nagy közösségébe. Sőt annyira magáévá teszi a szociális világszemléletet, hogy még a saját érzései is csak annyiban érdeklők, amennyiben azok a nagy közösség gondolatát tükrözik.

Jótevény, megtermékenyítő hatással van rá Prohászka Ottokár szociális szelleme és átveszi tőle a szociális apostoli küldetés felelősségének tudatát. Érti és tudja, hogy a huszadik század katolikus magyar pap-költője nem lehet kizárólag «úri igric», nem dalolhat csak a társadalom felső rétegének, hanem szólania kell azokhoz és azokról is, akik a társadalmi ranglétra legalsó fokán álianak. Ezzel a szociális öntudattal dalolja, hogy:

«Nem úri ínyeket csiklandni jöttem:
A szó, amit szólni születtem:
Mindenki-falatja, fekete kenyér.»

«Fekete kenyér»...

A társadalmi nyomor emésztő tűz-kemencéjében született ez a kesernyés ízű, fekete kenyér. A benyomások azon búza-magvából készült el, amelyet az angyal földi nyomortanya, a világháború és a forradalmak szolgáltattak neki. Ebből született utolsó verseskötete a „Fekete kenyér”, amelynek címe is már szociális programot árul el és amelyből: „Utca”, „Razzia”, „Miért?”, „Jól van ez így?”, „Össze-vissza”, „Vér az utcán”, „Prédikáció”, „Credo quia absurdum”, „Tenni, tenni”!, „Kenet”, „Forradalom”, „Ma élünk még”, „Körúti meditáció” és „Hurrá!” című szociális versei emelkednek ki.

Sík Sándor írókkal és rendőrökkel razziára indul éjjel az Angyal földre. Belép egy proletárcsalád pince-lakásába, ahol szinte fojtogató már a szegénység büze. Látja amint párnátlan ágyon, szennyes dunyhával takarózik négy apró

proletárgyermek, míg az ötödik anyja emlőjén csüng. A füstös, bacillusokkal telt szobában, zsírpecsétetes asztal mellett tizenkét kiéhezett, agyongyötört proletár, cukrot csomagol a cukrász »úrnak«.

Az angyalföldi nyomortanyán...

A költő most saját szemével győződik meg a mezítelel emberi nyomorról. Úgy látja, hogy az infernó sötét csodája szakadt fel lába alól és megborzongva kiáltja:

»Jaj, hát ez is van a világon!
 Jaj, sok-sok élet, amely nem élet,
 Tengernyi ember, aki nem ember!
 Velem-egy-lélek emberek,
 Tenyésznek és ténferegnek,
 Fetrengenek és penészlének
 És rám merednek, mind rám merednek:
 Átok-szemek! vérvád-szemek!
 Minden szentek, segítetek!
 Ki láttam ezt a látni poklot,
 Hogy éljek evvel? Mit tegyek?«

Szociális forradalom — a lélekben

Az elébe táruló szociális nyomor, gondolkozásra készíti a magányos szerzetest és lelkében a „miért”-ek hatalmas kérdőjeleivel birkózik. Miért van az — kérdezi önmagától a költő, — hogy ő Isten nevében elnyugszik vánkosan, míg a proletárok felriadnak rothadt vackukon ha rendőr zörget razziára? Miért van az, hogy ő kétszer is tisztálkodik naponta, míg a proletárokat tuberkulózis csókolja szájon? Végül pedig miért van az, hogy ő fel tud tekinteni az égre és elbeszélget Istennel, míg a proletároknak üres az ég és lehorgasztott fejjel húzzák az igát:

«Ők, mint ló a taposó-malomban,
 Élnek dolgozni és dolgozni élnek.
 Miért? Miért? Miért?»

Olyan kérdések ezek, amelyek Sík Sándorban tüzes, belső szociális forradalmat idéznek elő, miközben kialakul lelkében a katolikus alapon nyugvó, tiszta szociális világszemlélet. Ez arra készíti azután, hogy revízió alá vegye eddigi szerzetesi életét és megkérdesse önmagától, hogy: „Jól van ez így? Istenes így? Szabad-e tovább így élni?” Belátja, hogy eddigi élete egyáltalán nem felelt meg a kor szociális követelményeinek. És amikor a refektóriumban párolog leveze, arra gondol, hogy tulajdon képen a járdán ülő kubikusok közé kellene elfutnia, hogy megossa velük kenyerét és a targoncatolást. Amikor jómódú gyermekek között van, átnyílal agyán a gondolat, hogy mesteré a Trastevere Kalazanciussa nem üzné-e el napfénytelen uccákba, hogy a sápadt rongyosoknak vigyen katekizmust és embermeleget?! Máskor aranyos palástban állva a márványoltár előtt úgy hallja, mintha az angyalföldi szükségkáporna szegényes krisztusa hívná halásznak a külváros szennyves vizére, mert a kérgeseknek, az össze-vissza rugdosottaknak kell a jó, meleg, emberséges szó. Mert ezek a mostoha bárányok sírnak a pásztor után.

A sztrájküntetés még nem megoldás!

Sík Sándor a szociális pásztor máskor az egyik kapu alól figyeli a társadalomnak ezen alsó rétegét, amely sztrájküntetést rendez az uccán, pártjelszavakat kiáltva. Törnek, zúznak, összetűznek a lovasrendőrökkel, akik végeredményben csak csizmába bujtatott parasztfiúk. Ők is a társadalom alsó rétegéből jöttek, mégis a törvény nevében csörren a kard, kattog a fegyver; ember embertársára lövöldöz és patakzik a vér.

A költő részvétellel fordul a tüntetők felé, akik közül, — szerinte — csak nagyon kevesen tudják, hogy tulajdonképpen miért is tüntettek. A balgák, betegségüket még betegebb orvossággal akarták gyógyítani. Hullást, dinamitot és vért kiáltottak másokra, míg most a rendőrök kardlapjaitól sebzetten, saját arcukról folyik a vér.

Sík Sándor nem találja helyesnek a tüntetést a társadalmi probléma radikális megoldására. Szerinte a tüntetés nem vezet pozitív és végleges eredményhez, mert az államhatalom véderői — habár ugyanabból a társadalmi rétegből valók mint a tüntetők, — a törvény nevében úgyis leverik a tüntetőket, mert ez a kötelességük. Ugyanakkor azonban a minisztereket, grófokat és kapitányokat is sajnálja, mert — szerinte — az ő lelküket is vér égeti.

Humanocentrikus öntudatnál

Ez az emberi nyomor, a romantikus emberszeretet költői magasságából mindinkább lehozza Sík Sándort a földre és elvezeti a humanocentrikus öntudathoz, ahol minden dolog középpontjában az ember mint szociális lény áll. Ezen öntudat kialakításához hozzájárul nagy mértékben a világháború is, amikor a költő mint tábori lelkész bűzös barakkban hideg téli időben, penészes szalmazsákon gyónatja a magyar parasztfiúkat. A fronton át éli maga is a háborús ember nyomorát és ezért megtalálja a népfelkelők életének gyökereit is, amelyek viszanyúlnak az édes anyaföldbe.

Lehever a ferencvárosi pályaudvar várótermének padlójára szórt szalmára, amelyen csak akkor alszik el, amikor már nem jeleznek újabb menekült vonatokat, sebesült magyar katonákkal. A cserkészekkel teljesít itt szolgálatot és az érkezőket megeteti, megitatja, majd szomorú szívvel eltűnődik azon, hogy jámbor parasztokat öldökölni küldenek és eközben a két kőtábla tíz bűnét törvény avatja erénnyé. «Sírjunk testvérek, — éneklí a költő — kik a teremtés emberkoszorúját szennybe tapostuk... Sirassuk önmagunkat, kik örült kézzel újra összezúztuk emberségünk királyi Babelét; kik gyilkossá gyaláztuk a tudást s a szűz erőt hóherrá aljasítottuk». A háborúba hajszolt emberben is a szociális lényt látja és ezért tiltakozik az embertelen tömegmészárlás ellen.

Szociális élmény a kommün alatt

A szociális egyénnek látott embertestvérhez még közelebb hozzák Sík Sándort a forradalmak, amelyek közül megható, színes képekben festi le Budapestet a kommunizmus alatt. Szuronyos Mannlicher-fegyvérral virraszt a rendház folyosóján, míg ablaka alatt gépfegyver kattog. Az országházán vö-ös lobogó leng és most mindenki hirtelen proletárnak vallja magát. A hirdetőoszlopokon vörös néptörvények kiáltanak és az emberek a szakszervezet irodája előtt tolonganak. A másik folyosón édesanyja az éhségtől álmatlanul hever és arra gondol, hogy fia is bizonyára éhezik. Nénje a rettegéstől az ablakból akarja levetni magát, míg öccse zsákokat cipel a rakodóparton. A közeli faluban a kommunisták agyonverik a jegyzőt, a Csallóközben pedig lassan szivárognak már a portyázó cseh csapatok. Időnkint a régi undor fojtogatja, mert nem lehet szeretni ezt az új világot és ekkor büszkén kiáltja, hogy:

»Mit bánom én a Kommünt!
 Isten szabad szegénye:
 Mint ganéjt az útból
 Úgy rúgok el magamtól
 Tőkét és Forradalmat!
 Csak kettő kell nekem
 Az Isten és a le kern
 És az enyém, erősen!«

Az „enyém” szóval a költő a magántulajdon szentiségéhez és sérthetlenségéhez való ragaszkodását fejezi ki.

Sík Sándor azután szociális költészetében kimutatja, hogy a társadalmi bajt a gyűlölet, a bűn és az emberi balgaság okozza. Ezért — m ként Prohászka Ottokár — szociális és erkölcsi megújítást hirdet.

Kizárólag a szociális és erkölcsi megújításban látja a boldogabb és igazságosabb társadalmi berendezkedés alapfeltételét. Ezért „S. O. S.” című versében már nem is sajnálkozik az európai társadalmi rendszer bukásán:

»Hiszen tudod testvér (így magunk között
 Minek tagadjuk): sülyed a hajó.
 Ez a rozzant, vén Európa-bárka

Nem nagy kár érte! — — — —«

Hiszen az új világba, az új társadalomba csak át kell menteni azt, ami az emberiség örökös értéke: az emberi lelket és a felebaráti szeretetet.

Sík Sándor a sülyedő hajó láttára nemcsak megállapítja a baj okát, hanem tettel is akar segíteni:

»Nem születtem eszme-ágyon,
 Elheverni álmodón:
 Tenni, tenni, tenni vágyom,
 Élni mért e bús világon,
 Hogyha meg nem mozgatom?«

Az aktív, szorgalmas munka mellett a szociális nyavalyából kivezető utat Sík Sándor az Istenhez való visszatérésben jelöli meg. Ennek megoldását a katolikus egyházon keresztül látja. Ezért „Óda az egyházhoz” című versében az új emberiség anyjaként már a katolikus anyaszentegyházat üdvözli:

»Üdvözlégy új emberiség!
 Testvéri szívek köszönnek eléd.
 Már bontja emlőjét
 A nagy, közös Édesanya,
 Egyetlen anyja a jövődőségnek,
 Akinek csókja emberré avat,
 S aki felnyújtja csókra arcodat,
 Az Istenségnek.«

»Quadragesimo Anno«

A katolikus egyházra, mint az emberhez méltó életstandardért, a szociális igazságokért és a társadalmi reformokért küzdő egyetemes szervezetre különben XIII. Leó, a nagy szociális pápa is rámutatott már 1891 március 15-én kelt Rerum Novarum című körlevelében. A Rerum Nova-

rumnak negyven éves jubileuma alkalmából, 1931 március 15-én pedig Quadragesimo Anno című enciklikájában XI. Pius, a szociális keresztény igazságosság bölcs pápája, szintén a katolikus egyházat jelöli ki a jobb társadalmi rend megvalósítására és a szociális problémák megoldására. Ebből a szociális, katolikus anyaszentegyházból jön a magyar költészetbe Harsányi Lajos a győri székesegyházi kanonok, aki mint költő éveken keresztül a katolikus misztika és liturgia rátermett érzékeltetője volt.

HARSÁNYI LAJOS

A magyar nyárspolgár ébresztője

Harsányi Lajos csak addig trubadúrja a katolikus misztikának és liturgiának, amíg észre nem veszi és át nem éli a huszadik század emberének nagy nyomorúságát. Ekkor lemond a mélyszántású, absztrakt vallási témák feldolgozásáról és áttér a szociális költészet harcmezéjére. És 1933-ban — születésének ötvenedik és írói jubileumának huszonötödik évfordulóján — megjelenik a könyvpiacra „Mi cha Él?” című verseskötete, amelyben már egy mélyenlátó, szociálisan gondolkozó, új embermeglátású, modern költő szólal meg. Ezen verseskötetének kiemelkedő szociális versei a következők: „Mi cha Él?”, „Fekete kutya”, „A kalapácsos ember”, „A költő kiált”, „Jönnek a barbárok”, „Polgár! Nem hallod a harangszót?”, „A gépember”, „Sasok és se-regélyek”, „Ovidiusnak”, „Véres a Hold”, „Menekülés a Vöröstenger felé”, „Az Örzse néni kislibái”, „Vissza!”, „Aludj el földem?”

Harsányi Lajos világosan látja a huszadik század emberének nyugtalanságát, amelyet a vállára nehezülő szociális gondok okoznak. Mint egy nagy fekete kutya úgy rohan a gond az élet sötét éjszakájában és beugat mindenkire. És ahol megfordul, ott már nem alszik sem a zsellér, sem a kalmár, de még a gazda vagy a bankár sem tud megnyugodni, mert a megsokszorozódott gondokkal herkulési erővel kell megbirkóznia.

Fájó szívvel figyel és látja a költő azt a nagy harcot is, amelyet az ember a mindennapi kenyéréért folytat és a felháborodás hangján szól a tegnaptól ittmaradt nyárs-

polgárról, aki még mindig nem látja vagy nem akarja meglátni a szociális problémák tömkelegét. A nyárspolgár, egoizmusába merülten még mindig csak a mának él és nem látja a holnapot, amelynek sötét kontúrjai pedig mind jobban kibontakoznak már. Nem látja, hogy a külvárosokban egyre nő a nyomor és nem gondol arra, hogyha a nyomortanyák lakóival nem törődik, egy szép napon a csőcselék feltöri majd üzletének gondosan lezárt acél-redőnyét és elviszi onnan árúját és pénzét. Nem gondol arra sem, hogy őseitől örökölt termőföldjéről egy sípjelre elűzheti Dózsa György elkeseredett népe. Kertjében lustán olvassa a „Nyíregyházi Újságot”, de nem tud a sorok között olvasni. Nem veszi észre, hogy Moszkva, Peking és Berlin egy egészen új ifjúsággal árasztja el a világot. Nem gondol arra, hogy egy vérpiros vasárnapon, amikor gyermekét templomba akarja vinni, szuronnyal fogadhatják és a templom ajtaja zárva lehet. Hiába döngeti kapuját a költő, hiába akarja a nyárspolgárban felébreszteni a szociális öntudatot, hiába figyelmezteti a vörös veszélyre, a nyárspolgárt nem tudja kimozdítani nemtörődömségéből. Továbbra is csak közömbös marad embertársával, nemzetével és társadalmával szemben.

Harsányi szerint nyárspolgári nemtörődömség és anti-szociális magatartás jellemzi a gazdagokat is, akiket hegyen élő sasokhoz hasonlít. Ezek fényben élnek és mitsem tudnak a nyomorról, az ínségről, mert nem tekintenek le a völgyben szenvedő seregéyekhez: a korgó gyomrú proletárokhöz, akiknek:

„A víz is keserű epe.
Nem harsan ajk víg éneke.
Hajléktalan had kesereg,
Krisztust kiált és kenyeret”.

Az agrárkrízis súlya

A költő figyelme nem kerüli el a magyar paraszt szociális problémáját sem, amelyet a háború után bekövetkezett agrárkrízis idéz elő. Az agrárválság következtében

ugyanis a termelő gazda fáradságos munkájával előállított terményárúját és gabonáját kénytelen olyan nevetséges, olcsó áron eladni, hogy jövedelméből még a termelési költségeket sem tudja fedezni. Úgyszólván ingyen kívánják árúját és ezért a kétségbeesett magyar paraszt azon töpreng, hogy érdemes-e megtartani földjét, ha termését nem tudják illetve nem akarják értékelni?

Munkás sors dráma

Szociális költészetében Harsányi meghatóan írja le a faluból városba kívánczozott és gyárban elhelyezkedett magyar paraszt szociális tragédiáját is, akiből a városban tünetető lesz, mert itt magába szívja a vezető társadalmi osztály elleni gyűlöletet.

„Falun született, hol akácok állnak.
Kovácslegény lett s elvitték a vágyak.
Iszonyú gyárban vasöntő lett Pesten.
És zeng a gyár. Ragyogva áll az estben.

Sikongnak a vad acél-fűrészek.
Ő közöttük jár, mint a bódult részeg.
Övig mezítlen teste fonnyad, sárgul.
Kék szemüveg mered le homlokárul.
Vasárnaponkint eljár a Ligetbe.
A Szép Juhászné-ban megjő a kedve.
A Wurglits kocsmán csárdást jár veszettül.
Hétfőn az arcán ránc, ünt élvezet ül,
De zúgó fővel is elmegy a gyárba,
Mert asszony is van már és három árva
Munkásporonty, akiknek enni is kell.
S a vasmunkás, ki rút önzést nem ismer,
Bús gyűlölettel gondol a világra,
Az életre, mely hitvány, szörnyű, drága.
S ha jön a szikrás, lángrakétás este,
Sietve indul a szakszervezetbe.
Füle mohón issza a vad ígéket.
Agyában szó, vád, mint izzó vas, éget.

Hallja, hallgatja: mi a munka, tőke!
 Hogy mily kevés jut a kéznek belőle,
 Mely dolgozik, míg más tétlen henyélhet.
 Sőt napról-napra nehezebb az élet,
 Kisebb kenyér jut. A gyár szíve bénul.
 Nincs munka. A gép vad zaja elnémul.
 A szakszervezet háborog, gyűlésez
 És hozzányúl utolsó fegyveréhez!
 A vasmunkás, akácos falu sarja,
 Az utcán tüntet, hol a Körút sarka
 Rendőrlovak patáitól vet szikrát.
 Kardlap üt vállat, hátat, meg lábikrát.
 Jön a hideg ősz, a borús november
 S az utcán véres homlokkal üvöltöz
 A megvadított kalapácsos ember.

Állami népkönyha

Az egyén szociális nyomora mellett Harsányi észreveszi az egyetemes emberi társadalom szociális problémáit is. Ezeknek leírásánál történelmi allegóriának használja fel a római birodalom felbomlását és ezen keresztül mutatja be azután a nagy világbomlást, amelyben az állam talpkövét már a népkönyha rendszeresítése képezi.

Harsányinak ugyanis jellegzetes tulajdonsága az, hogy színesen, szimbolikusan írja le a szociális helyzetet azért, hogy gondolatai minél szemléltetőbbek legyenek és azokat minél könnyebben lehessen megérteni. Például, hogy általános képet nyújtson a világon dúló társadalmi és gazdasági állapotokról, szimultán képek egész sorát festi le az* zal a beállítással, hogy mit lát a hold, amikor lenéz a földre.

Természetesen megborzad, amikor azt látja, hogy templomok ropognak, kolostorok lángolnak és a királyi koronával forradalmárok játszanak. Az emberek véresre tépik egymást a nagy tusában, a gyárakban gyilkos gázokat készítenek; a föld búzáját óriási halomba gyűjtik és a nép mégis éheznek.

Az Aranyborjú imádása

A költő szerint a társadalmi baj oka abban rejlik, hogy mindenki az Aranyborjút imádja.

»Új Cézár járma nyomja a világot,
Aminőt Róma még soha se látott.
Nem ember: szörnyeteg. Arany a teste.
Aranyat eszik reggel, délben, este.
Nagyobb úr, mint a régi víg királyok.
Nyomában éhség, ínség, szörnyű átok.
Vámpírként szívja ki a földnek vérét.
Országokat dúl, darabokra tép szét.
S míg Bábelen aranyat rak halomba,
Körötte nyúzott nemzetekből hekatomba.«

Az emberi társadalom gonoszságának fénye egészen az égig ér már és vörösre festi a holdat is. Harsányi szerint a föld tragikus ellentétek harcmezője, amelyen a nyomor rabszolgái és az arany vámszedői halálos ellenséggént állnak szemben egymással. Közben napról-napra növekszik a létfenntartás bizonytalansága és a költő rájön arra, hogy a társadalomban az ember és embertársa közé három nagyhatalom vert éket: a Nyomor, az Arány és a Gép.

Gépkorszak és gépuralom

A gép ahelyett hogy megkönnyítené, elviselhetővé tenné a szegény ember életét, csak megnehezíti azt, mert az öncélú kapitalizmus eszközévé aljasult:

»A Gép, fölének került nagylelketlen Segítő,
Aki miatt piros a népek panaszra felgyúlt szája
S aki miatt a sápadt proletárnak nincs hazája«.

Harsányi a gonosz társadalmi berendezkedésből először a múltba, majd a kispolgári élet idilljébe akar menekülni. Úgy látja, hogy a visszás társadalmi helyzetből már csak a halál mentheti meg az embert. De diadalmaskodik felette a katolicizmus optimizmusa és papi öntudattal hir-

deti, hogy a Mammon és az ínség nem lesz mindig úr, mert egyedül az Isten az igazi úr és így a társadalmi bajból csakis a boldogságnak ezen ősforrásához való visszatérés lehet kivezető útja a szociális problémákon rágódó emberiségnek.

Harsányiban a katolikum teljesen kiforrott már, de szociális látóköre csak most szélesedik ki. Most alakul át igazi katolikus szociális költővé. Hiszen eddig még azon töprengett, hogy a szociális felfogás túlságos érvényesítése nem öli-e meg költői egyéniségét?

»Egyén maradok-e? Vagy bevetélnék

Egy közös, vörös, tüzes kemencébe?«

Az életnek ezen vörös, tüzes, közös kemencéjéből érkezik a szociális magyar költészetbe Harsányi után, a kollektívum költője: Kassák Lajos.

KASSÁK LAJOS

A szocialista szakszervezet házi lantosa

Kassák Lajos bölcsőjét szegényes proletárotthonban ringatják. Atyja rosszul kereső patikussegéd, míg édesanyja napszámba jár és bármilyen munkára vállalkozik, csakhogy gyermekét taníthatassa. A tizenkét esztendőes érsekújvári fiúcskát azonban már nem a tudomány, hanem a nyers anyag és a dúló elemek megfékezése érdekli. Betelik a kohóban tüzesedő vas szemléletével és bámulattal hajtja meg fejét a durva energia előtt. Úgyszólván erotikus vágy vonzza a materiális jelenségek felé. Mély hatást gyakorol érzékeny, gyermeki lelkére az anyaggal küzdő ember és hátat fordítva annak a műveltségnek, amelyet az iskola nyújthatna számára, nekivág az életnek, hogy a munka világából merítse tudását. Szülei hiába akarnak belőle »urat« nevelni, Kassák az anyag kozmikus kisugárzásának a hatása alatt van és beáll lakatosinasnak.

Inas- és segédévek keservei

Végigküzd magát az inas- és segédévek keserű korszakán, majd mint csavargyári munkás, tiszta, reális tekintést nyer a munkásélet „műhelytitkaiba”. Sajátmagán érzi a munkásnyomort és átviharzik lelkén a nélkülözés, a kivetettség és megvetettség keserű érzése. De minél jobban elnyomják mint munkást, annál fanatikusabb, annál öntudatosabb osztályharcossá válik. Husz-huszonkét éves korában kultúréhséggel kap a könyvek után, ugyanakkor autodidakta mohósággal kutatja a munkás-igazságot is és hézagos társadalomtudományi tudását a szocialista szakszervezetben pótolja, marxista elmélettel.

Lakatoslegényből munkásköltő

És rövidesen átalakul eztétikai, valamint szociális forradalmárrá s a szürke, egyszerű lakatoslegényből egyszerre csak megszólal a munkásköltő. Kassák Lajosban azonban akarattal, célzatossággal nyomul előtérbe a programos újító és Max Pfemfert német aktivista költő folyóiratának — amely a teoretikus álláspontról mind erősebben a radikális politika terére tért át — az „Aktion”-nak mintájára, az aktivista költői programm jegyében ő is megindítja a „Tett” című folyóiratot, amelyet azonban antimilitarista iránya miatt betiltanak. Ekkor megindítja a „Ma” című lapot, amelynek hasábjain az osztályharc alapjára helyezkedve írogat.

Szeretettel fordul a proletársorsban szenvedő munkás-ság felé és a nyomorgó, kisémmizett munkásosztály jogos igényeit igyekszik kiharcolni. Megható nyers képekben vetíti felszínre szociális költészetében ezen munkásság harcát i mindennapi kenyérért, a szebb jövőért, és rámutat arra, hogy a munkás nyomorát az öncélú kapitalizmus egoizmusa okozza. Ezt az embertelen kizsákmányolási módszert Kassák ajsos mint szociálisan érző ember és mint öntudatos szocialista költő szigorúan elítéli és keményen ostromozza.

Harc a burzsoázia ellen

„Mint szocialista harcba állok a burzsoáziával — raliya a költő. Ezt a harcot nem valami beteges elkeseredés dühe vagy kétségbeesés táplálja, ez a harc az ember felszabadításáért, a tények leleplezéséért s a szellemi élet fejlesztéséért folyik”. Kassák Lajos ezt a harcot valóban az ember felszabadításáért vívja és a társadalmi hínárból való kivezető utat a szocialista, új társadalmi rendben látja. „A szocialista teoretikusokkal állítom — mondja Kassák — szocializmus, mint a legmagasabb társadalmi forma nemcsak meg fogja engedni, de ki is fogja termelni azokat a bátor, önérzetes és kezdeményező tevékenységű emberpél-

dányokat amelyekre éppen az új társadalmi rendnek a mai-
nál inkább szüksége lesz”. Meggyőződéses szocialista párt-
költő, akiben a szociális érzés olyan erősen fejlődik ki, hogy
szociális verseiben a képek mögül kiérezni egy bizonyos
programot, illetve „elmélet-szagot”. Szociális lírája külön-
ben tendenciaköltészet már annyiban is, hogy jobba, neme-
sebbé, emberibbé akarja tenni a társadalmat, — természet-
esen a történelmi materializmus ideológiája szerint.

Eszmei kommunizmus felé...

Bár szocialista pártköltő Kassák, mégis néha meginog
szocialista hitében és a szocializmuson túl egy lépéssel, a
szélső baloldal felé sodródik. Verseiből időnkint kicsap egy-
egy forradalmi, vörös láng, amely azt jelzi, hogy Kassák
mint munkásköltő lassan-lassan eljut az eszmei kommuniz-
musig és hogy mikor jut el a kommunizmus nyílt színvallá-
sáig, az már csak idő kérdése. Kassák Lajos különben is
epikus természet és ezért lírai újító kísérleteivel: az aktí-
vizmussal, a futurizmussal és a dadaizmussal felhagy már,
hogy munkásregényeiben boncolja tovább a huszadik szá-
zad szociális problémáit. És ameddig Kassák Lajos, a mun-
kásélet és a munkásság szociális problémáinak kitűnő is-
merője társadalmi regényekben mondja el a szívében fekvő
szociális igazságokat, addig Mécs László, a Felvidék fehér
reverendás katolikus magyar pap-költője gyönyörű lírai köl-
teményekben éneklie meg szociális élményeit.

MÉCS LÁSZLÓ

Magyar munkanélküliek trubadúrja

Mécs László, Hernádszentistvából, az egyszerű tót falucska szegényes tanítói házából indul el szociális missziós útjára. Már bölcsőjénél ott leskelődik rá a magyar költő sorsa: a szegénység, amely elkíséri férfikoráig. Szülei nagyon szegényen nevelik, részben elvből, másrészt pedig, mert édesatyja, Mártoncsik Endre kántortanító évi hatszáz-koronás fizetéséből nehéz felnevelni az öt gyermeket. Mécs László ezért ötödikes elemista korában már maga keresi meg kenyerét úgy, hogy ministrálni jár az apácákhoz és ennek fejében azután kosztot kap. Majd amikor premontrei gimnazista lesz már nemcsak a kosztot, hanem a lakást is sajátmaga szerzi meg instruktoroskodással. Végül is eljegyzi magát a szegénységgel és belép a premontrei rendbe. Hófehér reverendás premontrei pap-tanár lesz, de a katedra hamar megszűnik számára, mert a rozsnyói gimnáziumból kaszárnya lesz, a kassaiból cseh reálgimnázium, míg az oradeai premontrei gimnázium ugyancsak megszűnik.

A huszonöt éves tanárt rendfőnöke ekkor 1920 július 1-én Nagykaposra rendeli plébánosnak a premontrei plébániára. Plébánossá való kinevezése történelmi pillanat a szociális magyar költészetben, mert Mécs László a kolostor gondatlan életéből belecsöppen most a társadalom elproletáriásodott nagy tömegébe és az innen merített benyomások tömkelegéből megveti azután szociális költészetének alapját. Váratlan életfordulat ez, amelyről önvallo-másában a következőképen emlékezik meg: »így hozott az Akarat a primitív élethez, a barázdához, a paraszthoz,

a szegényekhez, a hétköznapiakhoz, a szürkékhez, akik között úgy éreztem magam, mint egy inkognito királyfi a harmadosztályú váróteremben. Aztán elővettem a szívemet s ahova nyúltam vele, a szürke dolgokból szeretet fakadt, buzgott. Így született meg »Hajnali harangszó« című kötetem.» Az új miliőben Mécs László rájön arra, hogy a huszadik század modern katolikus költőjének lenni annyit jelent, mint benne élni a reális életben, gyökeret verni a korban, felszívni az Élet minden nedvét és a világszemlélet hőfokán keresztül értékes gyümölcsévé érlelni azután a való életből merített abszolút emberi igazságot. Ezért el látogat sötét proletárnegyedekbe, dohos, szegény-szagú lakásokba, betekint a gyárak robogó kerekei között élő munkások közé; megjelenik az ucca hullámzó tömegében, de szóba áll a lerongyolódott paraszttal is. Kis- és nagy emberi sorsok tragédiáit nézi végig, miközben lelkében kibontakozik az egyetemes emberiség nyomorúságának sivár képe.

Plébános a nép között...

Mécs tehát nem szociális doktriner, nem társadalomtudományi szakkönyvekből meríti a szociális problémákat, hanem közvetlen, személyes tapasztalat, egyéni élmény alapján győződik meg a huszadik század égető szociális kérdéseiről. És nemcsak együtt érez, hanem együtt is él a szegény néppel.

„Főhercegekhez úgy elmegy dinére,
mint béresekhez új-szüret dinnyére.

Parasztot, munkást nem dicsér divatból,
de velük él, mint ló, szamár a közös vályú-zabból”

Magáévá teszi ezeknek szociális problémáit és „Ars Poetica” című versében már ezt írja:

„Szeretnék lenni kenyér és bor a polgárnak,
munkásnak, parasztnak szájában”.

A mások nyomorát szent ügynek tekinti és közös

sorsot vállal a szenvedőkkel s az elnyomottakkal. De amikor problémájukról ír, nemcsak egy ember érzését, nemcsak az én magánjellegű fájdalmát és nyomorát, hanem homogén embercsoportok közös érzés és gondolatvilágát, vágyát, nyomorát, indulatát is átérzi és megénekei szociális költészetében. Kollektív világnézetű lírikusnak a megnyilatkozása ez, aki egymásután ontja szociális verseit, amelyek közül ismertebbek a következők: „A munkanélküliség balladája”, „Óda a szőlőmunkáshoz”, „Naplopók”, „Vivát a vadásztalalom!”, „Vád- és védőbeszéd”, „Óda egy petróleumkirályhoz”, „Kalászszedők”, „Nyárspolgár 1929-ben”, „Hajtók szemével nézve”, „A hold véres arca emberivé érett”, „Emberek vagyunk”, „Hajnali harangszó”, „A nyomor balladája”, „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld”, „A munkás ünnepe”, „Földosztás”, „Költői riport a társadalom szívéből”, „Ars Poetica”, „Az ismeretlen katona sírjánál”, „Madaraival dicsekszik”, „Az álmok hegye”, „Szent Miklós csodája”, „Vaskó János és kedves családja”, „Parasztok”, „Királyhelmeci gyerekek”.

Ötvenmillió munkanélküli

Petőfi Sándor és Ady Endre után Mécs László a magyar irodalom legnagyobb szociális költője. Az élő magyar irodalomban pedig a legelső költő, aki a munkanélküliség problémáját megénekei anélkül, hogy a művészi szempontot alárendelné a propagandaköltészet irányelveinek. Megírja «A munkanélküliség balladája» című híres versét, amelyben rámutat arra, hogy régen minden iparosnak és munkásnak meg volt a maga szakmabeli munkája és a műhely hangos volt a munkától. Ezzel szemben manapság a műhelyek a világ minden táján kripta-csendesek és láthatatlan kísértetek koporsót gyalulnak az öncélú kapitalizmus szolgálatában álló társadalmi rendnek. Forradalmat megelőző csend ez, amelyben bomlott agyak elgondolása szerint készítenek szemfedőt a társadalmi rendnek. A bérek minimális volta miatt a munkaadók és a munkások között

nézeteltérések vannak, amiért a munkások sztrájkba kezdenek. E közben pedig:

«Ezer takács éhesen irigyli a pókokat.
Ezer malom üresen koptatja a grófokat.
Ötvenmillió gyomor munka nélkül csikorog
s hegy vajúdó Tudomány homunkulust vigyorog!!
Népszövetség cséplőgépjé rothadt szalmát csépel!:
munka híján Csáki-szalmát csépel, csépel, csépel:
s abból süített kenyereit eteti a néppel!!»

A huszadik század égető szociális problémáját, a munkanélküliséget Mécs László ugyanilyen megrázó realitással írja le «Naplopók» című versében is. Komor és panaszos szemű, ökölbeszorított kezű, rongyos ruhájú, torz lelkű, sápadt arcú férfiak elevenednek meg előttünk, akiknek szívében csak gyűlölet van a fennálló társadalmi berendezkedés és a vezető osztály tagjai ellen. Mécs kimutatja, hogy a társadalomnak ezen munkanélküliségre, tétlenségre ítélt tagjai rombolókká és forradalmárokká válnak. Ezek az emberek rohanták meg Parisban a Bastillet és az ő vörös villámuk volt az, amely a cárt megölte. Ezzel kapcsolatban Mécs László rámutat még arra az igazságra is, hogy az a társadalmi réteg, amelynek a fennálló társadalmi rend vezető osztálya nem tudja biztosítani a létfenntartását, az állam rendjét aláássa, mert kiéhezten nem ismer államot, fajt, nemzetet, erkölcsöt vagy Istent, mert:

«Az éhes gyomrok korgó zenekarja
a Bibliát túlzúgja, füttyüli,
így állnak Pesten, Berlinben, New-Yorkban,
ötvenmillió munkanélküli.
Lelkükben láncon a jövő viharja.»
A kávéházak *előtt* lézengenek, mert senki sem fogadja
be őket munkára. Kiéhezten:
«Köpködnek. Minden szépet, jót leköpnék:
a művészetet és vallásukat.

így állnak s várnak egyre éhesebben.
A kávéházban az üveg mögött

másfajta naplopók ülnek s figyelnek,
mint keselyük a háborút s dögöt.
Perverzül várják, hogy a Rém kirebben.

Kapitalista naplopók

Ezek a «másfajta naplopók» a kapitalisták, akiknek másodrangú szerepük van Mécs László költészetében. A költő szerint Rómában ők küldték az éheseket rohamra. Parisban ők hozták be a gijjotint és mégis megnyílt nekik minden királyi kamra. Mély meglátással és reális színnel festi meg a kapitalista portróját «Óda egy petróleum királyhoz» című versében. Ebben leírja a vonat harmadosztályú utazókocsiját, amelyben a szegény munkások a kemény ülőhelyen hordós heringekként szorulnak össze. A petróleumkirály pedig — aki eddig hálókupéjában álmodozott — amikor a harmadosztályú vagonon megy keresztül az étkezőkocsiba, a szegényszag miatt elfintorítja orrát és a munkásokat lenézi, mint olyan marhákat szokás lenézni, amelyek nem hoznak «hasznot». A petróleumkirályt nem érdekli ezeknek a szegény munkásembereknek a sorsa.

Amikor a költő észreveszi, hogy a szegények utazókocsiján keresztül haladó petróleumkirály emésztését a szegény-látvány és a szegény-szag megzavarta, leszögezi azt a nagy igazságot, hogy:

«A földön minden út az Élvezet
felé, szegények honján át vezet».

A petróleumkirályt nem érdekli a délibábos magyar Alföld szépsége, mert bebarangolta már a világ minden táját és megtekintett mindent, amit csak pénzért mutogatnak. A pénz a mindene, de a lelke nagyon szegény.

» Pénzeszsák! Ha kiporolna
egy nagy Vihar, de üres lennél! Tiszta
szívemből szánlak. Szebb lény egy giliszta!»

Mécs László világszemlélete antikapitalista. A tőke Öncélú kamatoztatását és a tőke öncélú kamatoztatott erélyesen elítéli és evangéliumi keménységgel ostorozza. Kikel a pénz hatalmának túltengése, illetve kilengése ellen és elítéli a

gazdagsági liberalizmust, amelynek következtében — a gazdagsági termékek visszatartásával, illetve azoknak a természetes használatától való elvonásával — a szegényebb néposztály éhezik. Erről a lelketlen szabadversenyőről, a gazdagsági erők szabad játékaról mondja Mécs László hogy gonosz és erkölcstelen. Erkölcsi felháborodás vesz erőt rajta amikor látja, hogy az önzés vasfoga miként kezdi ki a társadalmat és ezért a szociális eszme érdekében a gúny fegyveréhez nyúl. De szavai heiyenkint bármilyen nyerek, bármilyen durvák is, mindig reálisak és sohasem csap ki belőlük a cinizmus lángja, mert Mécs László tisztában van azzal, hogy a cinizmus csak gúnyolni és rombolni tud, de javítani nem, mert nincsen meg benne a javítás lehetőségnek a hite és hiányzik belőle a lelki emelkedettség. Mécs László nagyon jól tudja, hogy a cinizmusnak rontó hatása van és csak az igazi szatíra konstruktív, mert amíg a cinizmus lélektanilag a szkepticizmuson alapszik, addig a szatíra alapját a pozitív világnézet képezi.

Földet a nincstelennek!

Mécs Lászlónak katolicizmusa ad megfelelő lelki erőt és bátorságot ahhoz, hogy szatírájával éljen és a társadalmi fertőről, valamint a közérdek leplébe burkolt, de a közre káros önérdékről lerántsa a leplet. Ezzel a katolikus szociális érzéssel és erkölcsi bátorsággal hangoztatja Mécs a szent Tamás*féle munkaérték elvét, amely szerint «a munka gyümölcse azé legyen, aki a munkát végezte». Hirdeti, hogy mindenegy es embernek joga van az élethez és a létminimumhoz. Rámutat arra, mennyire sürgős lehetővé tenni a társadalom alsó rétegének is azt, hogy szükségletét kielégítse. Ennek megoldását gazdagságilag a kisbirtokrendszerben látja Mécs László és «Földosztás» című versében ezt nyíltan ki is mondja:

«Földet a nincstelennek! virág- és ház-helyet!

S Jézus szíve tulipánt hajt bűn, harc-láz helyett.»

Mécs László ezekről a nincstelen emberekről — akik-

ről az «úri költők» nem dalolnak, mert a nyomort és a nyomorgókat nem találják eléggé költőiesnek, — a részvét és megértés hangján szó! s szenvedésükről, megható képeket fest. Ezeket a magukra hagyatott embereket — szerinte — lenézi még egy icurka-picurka hivatalnok is. Hozzájuk nem jár senki sem, csak az agitátor és a pap. Az egyik voksokért jön, míg a másik az utolsó kenet szentségét hozza.

Szociális papokat kérünk!

Néhány papnak azonban kedvesebb a szalonok derűje — állapítja meg Mécs. A költő ezt a régi, liberális magyar világban felnőtt papi típusról állapítja meg. Arról a papi típusról, amely papi kötelességét hivatásszerűen teljesítette, de papi hivatását nem teljesítette kötelességszerűen. Misézett, gyóntatott, áldoztatott, prédikált, tanított, keresztelt, esketett, temetett és azt hitte, hogy ezzel eleget tett Istennek és embertársainak. Csak a templom, iskola és plébániahivatal hatáskörébe tartozó kérdésekkel foglalkozott, de elhanyagolta a nép és a proletár, a munkás és az iparos problémáját, mert hiányzót belőle a prohászka és sonnenscheini szociális apostostoli lelkület. Undorodott a nyomortól, a szegényszagtól, amely elől a szalonokba menekült. Mécs László ezért rámutat Prohászka nagy igazságára, hogy a modern papi generációnak elsősorban a nyomorgó proletariátust kell megváltania; a fizikai nyomorral és éhséggel egyenrangú a lelki nyomor, az új papi nemzedék hivatása tehát a nyomorgók, a nincstelenek, a perifériák lakóinak megszervezése. Ezek penészes pincék mélyén milliószámra szaporodnék. Elöntik a gyárakat, a bányákat, a földeket és zengetik-zúgatják a földi munka ritmusát, mely áldást hoz, de nem nekik. A bánya aranyat okád, a gép bankókat tojik, de nem nekik. Pedig ők húzzák a munka igáját.

«És mégis ők az éhesek és mégis ők a rongyosok,
és dőzsölnek az ügyesek, a megszervezett okosok,

legyen fehér Paris, Peking a lakhelyük vagy vörös Moszkva, a szegények lézengenek a gyomrukig kifosztva».

A világháború áldozatai...

Amilyen részvétellel ír Mécs László a szegényekről, ugyanolyan részvétellel fordul a világháborút végigszenvedett nyárspolgár felé is, aki mindenből kiábrándult, mert a barakkokban az élet teljesen megváltoztatta edigi világnézetét. Hitt a királyban, a hazában, előléptetésben, kenyérben, becsületes munkával szerzett vagyonban, nyugdíjban, és a műveltségben, de most mindebből kiábrándul.

«A proletár üvölthet és az eget megremegteti,
a nyomorból vörös eposzt csinál. Őneki
ezt nem szabad, ő jól nevelt. Tébollyal nézi kisfiát
megfojtsa-e, még mielőtt megölnék új komédiák».

A munkásifjúságért valaki felelős!

A nyárspolgár, a zsellér és a paraszt szociális helyzetének ábrázolása mellett Mécs szeretettel karolja fel a munkásifjúságot is. Rámutat arra, hogy a munkás újnemzedék züllött, mert elhanyagolták. Pedig e fiúk lelkéért, emberséges életnívójáért is felelős valaki! Nekik nem volt gyermekszobájuk, hanem ólban nőttek fel. A műhelyben a mester pofozta, a segéd pedig rugdosta őket. Az Isten fiáról csak annyit tudnak, hogy elítélt minden gazember gazdagot. Az ő messiásuk az lesz, aki forradalmat, pénzt és nőt ígér — írja Mécs. Szociális költészetében visszatükröződik úgy az egyén, mint az egyetemes emberiség nyomora, mert világszemlélete erősen katolikus, azaz univerzális, mindent átfogó. Ezt annak köszönheti, hogy nem áll semmilyen társadalompolitikai párt szolgálatában. A pártok fölé emelkedik és így a pártok fölött áll. Mégis, bátor szociális hangja miatt ráfogták, hogy szocialista költő.

Ezen alaptalan vádra Mécs önvallomásában így válaszol: «Úgy hallom, hogy Császár Elemér «szocialistának» nevezi költészetemet. Istenem, az embereknek ilyen kevés

szavuk van; máma talán ez a szó «kis-körű»: sövényt jelent és vért, pártérdeket és pártkasszát. Én Evangéliumi Ember szerettem volna lenni, régen abszolút öntudatlansággal ma tudatosan. Ebből a vágyból táplálkozik a költészetem: emberségesebb, evangéliumibb életet!» Amiért Marx materialista alapon szállt síkra, azért Mécs László az evangélium szellemében száll síkra. De ebből még nem lehet arra következtetni, hogy Mécs szocialista költő. Ha Mécs szocialista, akkor nem volt-e szocialista Assisi szent Ferenc, szent Vince és Don Bosco, a szegény ember érdekének felkarolója is? Természetes, hogy sem Assisi szent Ferenc, sem szent Vince, sem Don Bosco, sem Mécs László nem szocialisták! Forradalmárok a szó szent értelmében. De amíg a szélső baloldal «szentjei» és költői a gyűlöletet hirdetik, addig a katolikus egyház költői és szentjei mindenkor a gyűlölet meggyűlölését hirdetik, mert tisztában vannak azzal, hogy a társadalmi munkát csakis szeretettel lehet eredményesen elvégezni; mert amíg a szeretet konstruktív, addig a gyűlölet mindig csak destruktív. Destruktivizmussal pedig a szociális kérdést nem lehet radikálisan megoldani.

Mécs tehát nem szocialista forradalmár. Ő a szeretet trubadúrja, aki a gazdasági nyomorban sínylődő embert visszavezeti Istenhez, ahol az erkölcs megadja neki az erőt ahhoz, hogy egy szociálisabb, keresztényibb, evangéliumibb társadalom felépítésének munkájához lásson.

KOCSIS LÁSZLÓ

Magyar munkásifjak költője

Kocsis László irodalmi pályája kezdetén mindenről dalol, csak a reális élet véres-valóságú problémáiról nem. Egy-egy eszme a metafizika régiójába emeli fel és mintha csak Kosztolányi Dezső azon véleményén lenne, hogy: «Az elefántcsont-torony még mindig emberibb és tisztább, mint egy párt iroda», nem nyúl a szociális problémához. De csak addig, amíg lelkének istenderűs kolostori magányába be nem hatol a nyomor vészkiáltása, amely a társadalmi kérdés felkorolására ösztönzi. Ráeszmél az emberi sorsközösségre és «Mindennapi kenyérünk» című legutolsó verseskötetében már a sorsközösség költőjeként mutatkozik be.

«Mindennapi kenyérünk...»

Kocsis mint «a szeretet detektívje» indul el a szenvedő, nyomorgó, szegény emberek tömegei felé. Végighalad a nyomor ösvényén és ekkor látja csak, hogy a test szoros összefüggésben van a lélekkel, mert amíg a test az éhség miatt nyomorban satnyád, nem lehet szó lélekmentésről. Ennek legelső feltétele az, hogy minden dolgozni akaró embernek meg legyen a mindennapi kenyere, a lét-minimuma. E nélkül az emberből kitör az állati természet és akkor hiábavaló minden prédikáció, mert az éhség a bűnök fertőjébe sodorja. Ezért mondja Kocsis László, hogy:

*..... akinek

Nincsen földi kenyere, nem nyúlhat az angyalok
Égi falatjáért.»

Hittanóra az inasiskolában

Az inasiskolában, ahol mint hittanár működik, szomorú szívvel szemléli a züllött proletárfjúságot. Hogy ez az ifjúság ilyen mélyre süllyedt, annak elsősorban a társadalom az oka mert passzivitásával, nemptörődőséggel, büns közönyével lehetőséget adott ennek a munkásújnemzedéknek arra hogy földönfutóvá legyen. Ez az ifjúság eljut egészen az elkeseredés netovábbjáig és megfertőzi korát azzal a vad dühhel, amely elnyomatása óta lelkében lappang. Ennek a munkásifjúságnak a lelki világát meg-rázóan írja le Kocsis, «Hittanóra az inasiskolában» című versében:

«Hat óra van s ide értem. Katedra vár, tanterem,
Benne harminc kócos fiú, műhelyszagú ruhájukra
Ráragadt a vörös festék s vörösén ég lelkük is.
Lelkük törött tilinkóját már gyűlölség-szél zúgatja
Szebb földéért, több kenyérért az emberek kertjében,
Látom ennek mély szemében gyilok villog s üszkös fáklya
Glóriázza homlokán az első mártír barázdát,
Annak marka bombát rejt, hogy felgyújthassa a paloták
Télikertjét s Krisztus dómját romba döntse egy éjjel.
Messze zuhant zavart lelkét annak fertő fürdette, hogy
Felkiáltsa lent a mélyből a vér szabad himnusát.
Jaj Istenem, gyökértelen harminc plántád hová került
S gyümölcstelen fa lombjaként mit zúg lelkük árnyéka?»

A költő sajnálattal látja, hogy ezekben a proletárfiúkban még a jobb társadalomba vetett hit sincsen meg, mert ez az új munkásnemzedék lélekben van már megfertőzve. Kocsis kimondja bátran, hogy a mai társadalmi nyomornak az emberi önzés az oka. Szerinte a mai társadalom háza az embertelenség, gonoszság talaján épült fel. A költő azonban nem esik kétségbe ennek a tudatnak nyomasztó hatása alatt, hanem szociálisabb társadalomba vetett hittel hirdeti, hogy új házat kell építeni! Azonban ez csak akkor lesz tartós és boldogságot rejtő, ha erre felszerelik a hit harangját.

«Házépítő új emberek, romok felett robotoló új

építőmesterek

Néktek kiáltom: harangot a házra s húzni a harangot,
Az új ház harangját, hogy Isten akla összegyűjtse

a szétszaladt

Százlelkű nyáját fekete éjben, vörös hajnalban újra!»
Kocsis László világszemléletének forrása: Assisi szent Ferenc szociális szelleme, az embert szerető férfiú, aki megveti a gazdagságot, a pompát és az aranyat, amely az embertársak közötti egységet és harmóniát megbontja. Kihangsúlyozza a felebaráti szeretet fontosságát és a társadalmi bajból való menekülés lehetőségét az Istenbe vetett hitben és az Istenhez való visszatérésben látja.

Az új szociális magyar költőnemzedék

Kocsis László után sorakoznak fel a huszadik század régi szociális költői: Szakasits Árpád, Gyagyovszky Emil, Csizmadia Sándor, Peterdi Andor, Várnai Zseni, Migray József, Palágyi Lajos, Farkas Antal és mások. Mögöttük pedig ott vannak már az új szociális magyar költészet jeles képviselői is: Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, József Attila, Horváth Béla, Erdélyi József, Sárközy György, Fodor József, Nádas József, Puszta Sándor, Sértő Kálmán, B. Németh János, Őszi Iván, Szemlér Ferenc, Dsida Jenő, Huzella Ödön, Vozári Dezső, Földes Sándor, Sáfáry László, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Haraszi Sándor, Simon Andor, Méliusz N. József és a többi fiatal költők, akiknek szociális költészetét egy újabb kötetben ismertetem majd. Ezeknek a költeményeiből is ugyanaz az örök refrén csendül ki mint Ady, Mécs, Sík, Harsányi, Kassák és Kocsis költészetéből. Ez az örök refrén:

harc egy falat kenyérért.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
ELŐSZÓ. ÍRTA: ARADI ZSOLT.....	7
BEVEZETÉS	11
EÖTVÖS JÓZSEF.....	17
PETŐFI SÁNDOR	23
SZABOLCSRA MIHÁLY.....	45
KOZMAANDOR.....	51
ADY ENDRE.....	61
SIK SÁNDOR.....	89
HARSÁNYI LAJOS.....	99
KASSÁK LAJOS.....	107
MÉCS LÁSZLÓ.....	113
KOCSIS LÁSZLÓ	125

A magyar újnemzedék könyvei

- Aradi Zsolt:** *Az európai forradalom.*
- Babits Mihály:** *Az európai irodalom története.*
- Pintér Jenő:** *A magyar irodalom története.*
- Szerb Antal:** *A magyar irodalom története.*
- Farkas Gyula:** *A magyar irodalom története.*
- Jancsó Elemér:** *Az erdélyi irodalom tizenöt éve.*
- Just Béla:** *A modern francia katolikus irodalom.*
- Szekfű Gyula:** *A mai Széchenyi.*
- Eckhart Ferenc:** *Magyarország története.*
- Matolcsy Mátyás:** *Agrárpolitikai feladatok Magyarországon.*
- Domokos Pál Péter:** *A moldvai magyarság.*
- Balogh Artúr:** *A kisebbségek nemzetközi védelme.*
- Jakabffy Elemér:** *Népkisebbségi kívánságaink.*
- Gogolák Lajos:** *Csehszlovákia.*
- Mécs László:** *Fehéren és kéken. (Versek).*
- Kosztolányi Dezső:** *Összegyűjtött költeményei (1907—1935).*
- Herczeg Ferenc:** *Pro Libertate! (Rákóczi életregénye).*
- Harsányi Zsolt:** *Magyar Rapszódia (Liszt életregénye).*
- Surányi Miklós:** *Egyedül vagyunk (Széchenyi életregénye).*
- Móricz Zsigmond:** *Erdély (Három regény Bethlen G. korából).*
- Gulácsy Irén:** *Nagy Lajos király (Az Anjou-Hunyadi kor regénye).*
- Pékár Gyula:** *Attila (Történelmi regény).*
- Makkai Sándor:** *Sárga vihar (Történelmi regény).*
- Kós Károly:** *Az országépítő (Történelmi regény).*
- Tabéry Géza:** *Szarvasbika (Történelmi regény).*
- Nyíró József:** *A sibói bölény (Történelmi regény).*
- Szántó György:** *Aranyágacska (Történelmi regény).*
- Tamási Áron:** *Ábel-trilógiája.*
- Tóth Tihamér:** *Összegyűjtött munkái (20 kötet).*
- P. Olasz Péter:** *Az új férfi.*
- Ballá Borisz:** *A lélek útjai nyugaton.*
- Bangha Béla:** *Dél keresztje alatt.*
- Ijjas Antal:** *A sziénai legenda.*
- Nyisztor Zoltán:** *Felhőkarcolók, őserdők, hazátlanok.*
- Kühár Flóris:** *Barlangok, sírok, kupolák.*
- Francois Mauriac:** *A Frontenac misztérium (Posszonyi László fordítása).*